

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ПУЦЕНТЕЙЛО ПЕТРО РОМАНОВИЧ

УДК 339.137.2:636.2.033

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО РОЗВИТКУ
М'ЯСНОГО СКОТАРСТВА УКРАЇНИ**

**Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління
національним господарством**

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Тернопіль – 2012

Дисертація на правах рукопису

Робота виконана в Тернопільському національному економічному університеті
Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор
Пархомець Микола Кирилович,
Тернопільський національний економічний університет
Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України,
завідувач кафедри аграрного бізнесу і обліку

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Березівський Петро Степанович,
Львівський національний аграрний університет
Міністерства аграрної політики і продовольства України,
завідувач кафедри менеджменту організацій ім. проф.
Є. Храпливого, декан економічного факультету

доктор економічних наук, професор,
академік Національної академії аграрних наук України
Малік Микола Йосипович,
Національний науковий центр «Інститут аграрної
економіки» Національної академії аграрних наук
України, завідувач відділу розвитку підприємництва і
кооперації

доктор економічних наук, професор
Яценко Володимир Микитович,
Черкаський державний технологічний університет
Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України,
завідувач кафедри бухгалтерського обліку, аналізу і
аудиту, проректор з науково-педагогічної роботи

Захист відбудеться 26 квітня 2012 р. об 11 годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 58.082.01 Тернопільського національного економічного університету
за адресою: 46020, м. Тернопіль, вул. Львівська, 11, корпус № 11, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Тернопільського
національного економічного університету за адресою: 46020, м. Тернопіль,
вул. Бережанська, 4.

Автореферат розісланий 19 березня 2012 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
к. е. н., доцент

О. П. Дудкіна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Пріоритетним завданням агропромислового комплексу є забезпечення населення країни м'ясною продукцією, перш за все, яловичиною високої якості, що зумовлює необхідність прискореного розвитку в Україні спеціалізованого м'ясного скотарства. Визначальними об'єктивними чинниками розвитку цієї галузі є продовольчі, соціально-економічні, ресурсні та екологічні. Світовий досвід розвинутих країн показує, що збільшити виробництво м'яса та поліпшити його якість можна на основі інтенсифікації розвитку тваринництва.

В Україні м'ясне скотарство перебуває в кризовому стані. Поголів'я м'ясної худоби у всіх категоріях господарств суттєво скоротилося. Особливо катастрофічна ситуація склалася в сільськогосподарських підприємствах, які в дореформений період були основними виробниками м'яса яловичини. Головними чинниками, що негативно впливають на розвиток галузі, є загальна економічна криза в державі, що призвела до зниження купівельної спроможності населення, диспаритет цін на продукцію сільського господарства і промисловості, відсутність цілеспрямованої й науково обґрунтованої державної підтримки галузі, а також недосконалість кредитної, податкової та інвестиційної політик. Проблеми підвищення конкурентоспроможності м'яса великої рогатої худоби, забезпечення конкурентоспроможності галузі, найбільш конкретним узагальнюючим виразом чого є подолання збитковості та досягнення прибутковості виробництва, останнім часом набули особливої актуальності. Необхідні пошук і застосування дієвих економічних важелів, які спонукатимуть сільськогосподарських товаровиробників зменшувати собівартість, впроваджувати інтенсивні ресурсозберігаючі технології виробництва високоякісної яловичини. Необхідність вирішення питання щодо перспектив функціонування м'ясного скотарства України в зв'язку з загостренням проблеми продовольчої безпеки зумовлює потребу розроблення науково-практичних рекомендацій стосовно розвитку, який би забезпечив конкурентоспроможність м'ясного скотарства з метою зайняття відповідної ніші на глобальному ринку продовольства, недопущення поглиблення кризових явищ у галузі.

Дослідженню питань теорії, методології і практики конкурентоспроможності присвячені праці економістів різних часів: А. Сміта, Д. Рікардо, Г. Азоева, І. Ансоффа, Дж. Кейнса, К. Макконелла, А. Маршалла, Дж. Мілля, А. Пезенті, М. Портера, Дж. Робінсона, А. Томпсона, Р. Фатхутдінова, Ф. Хайєка, Й. Шумпетера, А. Юданова та ін. Проблеми розвитку конкуренції і оцінювання рівня конкурентоспроможності вивчають вітчизняні економісти: В. Базилевич, З. Борисенко, А. Задоя, С. Кваша, О. Костусєв, П. Леоненко, М. Малік, Т. Осташко, Л. Піддубна, Н. Тарнавська та ін. Ефективність функціонування галузі м'ясного скотарства у більшості країн світу висвітлювалася представниками зарубіжної аграрної науки, на що вказують наукові праці цих авторів. Значну теоретичну і практичну цінність для вітчизняної науки мають дослідження зарубіжних вчених: Дж. Армбрустера, О. Граверта, С. Ехайа, І. Йогансона, Д. Колмана, Л. Ласатера, Г. Міниша, Я. Рендела, Е. Садоулета, Й. Слоцомбе, Д. Фокса. А. Черкаєва. Проблемам формування і функціонування аграрної економіки і м'ясного скотарства, зокре-

ма, присвячені праці відомих вітчизняних учених: І. Баланюка, П. Березівського, Д. Вінничука, Т. Дудара, С. Дусановського, М. Зубця, М. Калінчика, В. Месель-Веселяка, М. Одінцова, В. Пабата, М. Пархомця, В. Рижкова, П. Саблука, С. Speки, А. Стельмашука, В. Топіхи, О. Ульянченка, О. Шпичака, В. Юрчишина, В. Яценка та інших.

Проте, у теоретичному та методологічному аспектах залишаються недостатньо вивченими проблеми зміцнення конкурентних позицій м'ясного скотарства та розробки ефективних стратегій і досконалих організаційно-економічних механізмів управління конкурентоспроможністю. Фундаментальний характер даної наукової проблеми визначається відсутністю серед провідних економічних шкіл єдиних підходів до принципів формування системи управління конкурентоспроможним розвитком галузі м'ясного скотарства. Поряд з цим, в науковій літературі практично відсутні дослідження в напрямку збільшення можливостей конкурентоспроможного виробництва яловичини в ситуації, що склалась в Україні, впливу експортно-імпортних операцій, несанкціонованого імпорту на цінову ситуацію на ринку м'яса, міжгалузевих відносин у м'ясопродуктовому підкомплексі, перспектив споживання м'яса яловичини та м'ясних продуктів, державного регулювання і підтримки галузі. Вказане обумовило вибір теми дисертаційної роботи, визначило мету і завдання дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до планів науково-дослідних робіт Тернопільського національного економічного університету в межах науково-дослідних тем: «Обґрунтування напрямів інтенсифікації агропромислового виробництва і активізації соціально-економічного розвитку сільських територій в умовах адаптації суб'єктів господарювання до сучасних ринкових умов» (державний реєстраційний номер 0106U000525), в якій автором виконано розділи: «Формування механізму раціональних міжгалузевих відносин і адаптації підприємств АПК до умов ринкової економіки», «Оптимізація повноцінної інфраструктури та механізму ефективного функціонування аграрного ринку», «Визначення шляхів активізації інвестиційних процесів у сфері аграрного бізнесу з використанням державної підтримки і підвищення конкурентоспроможності продукції і підприємств АПК», «Обґрунтування організаційно-економічних засад відтворення аграрного ресурсного потенціалу і розвитку сільських територій»; «Наукові засади ефективного розвитку агробізнесу та вдосконалення методології обліку, аналізу і аудиту на підприємствах АПК в умовах глобалізації світової економіки» (державний реєстраційний номер 0110U001443), де автором виконано розділи: «Наукові засади забезпечення ефективного виробництва продукції м'ясного скотарства», «Розвиток спеціалізації і концентрації на засадах кооперації та інтеграції в агропромисловому виробництві як фактор підвищення конкурентоспроможності в умовах СОТ», «Аналіз та шляхи розвитку агробізнесу, економічних взаємовідносин, механізму ціноутворення та державного регулювання в галузях АПК».

Мета і завдання дослідження. Мета дисертації – теоретико-методологічне обґрунтування побудови системи організаційно-економічного забезпечення конку-

рентоспроможного розвитку галузі м'ясного скотарства та розроблення на цій основі рекомендацій щодо її практичної реалізації.

Реалізація мети роботи зумовила постановку й розв'язання таких завдань:

- дослідити теоретичні засади конкуренції і конкурентоспроможності на різних рівнях управління економікою для визначення особливостей їх розвитку у контексті обґрунтування поняття конкурентоспроможний розвиток галузі;
- ідентифікувати і систематизувати категоріальний апарат дослідження галузі м'ясного скотарства з метою з'ясування сутності базових положень об'єкта дослідження;
- обґрунтувати сутність організаційно-економічного забезпечення конкурентоспроможного розвитку галузі м'ясного скотарства як об'єкта дослідження;
- розробити теоретичні положення щодо перспективного розвитку м'ясного скотарства в Україні за племінним потенціалом, які дадуть можливість визначати і прогнозувати рівень виробництва м'яса яловичини;
- обґрунтувати методологічні засади комплексного аналізу розвитку м'ясного скотарства з метою виявлення резервів зростання галузі на перспективу;
- визначити методичні підходи до обґрунтування процесів активізації розширеного відтворення виробництва яловичини за рахунок збільшення поголів'я худоби і підвищення м'ясної продуктивності;
- обґрунтувати концептуальні засади та розробити стратегію конкурентоспроможного розвитку м'ясного скотарства України;
- окреслити пріоритетні завдання наукового забезпечення інноваційного розвитку м'ясного скотарства для створення нових високопродуктивних м'ясних порід тварин, їх утримання, годівлі і впровадження у виробництво нових ресурсозберігаючих технологій;
- розробити модель регіонального кластера виробництва і реалізації яловичини, що забезпечить консолідацію виробничо-фінансових ресурсів суб'єктів господарювання;
- обґрунтувати створення ефективної системи управління економічним потенціалом галузі з метою забезпечення конкурентоспроможного розвитку м'ясного скотарства для усіх організаційних форм основних товаровиробників яловичини;
- обґрунтувати методичні підходи до оптимізації структури суб'єктів господарювання з вирощування і відгодівлі великої рогатої худоби;
- розробити пропозиції щодо раціоналізації системи державного управління м'ясним скотарством за рівнями впливу на об'єкт, що дасть змогу визначати вплив її складових на ефективність розвитку галузі;
- окреслити концептуальні засади формування основних державних програм підтримки конкурентоспроможного функціонування м'ясного скотарства України з метою концентрації державних ресурсів на пріоритетних напрямках розвитку галузі;
- розробити прогноз розвитку м'ясного скотарства України в контексті продовольчої безпеки і реалізації стратегії розвитку галузі;
- удосконалити механізм державної підтримки розвитку м'ясного скотарства.

Об'єктом дослідження є процес розвитку м'ясного скотарства в Україні.

Предметом дослідження є теоретичні, методологічні та прикладні аспекти організаційно-економічного забезпечення конкурентоспроможного розвитку м'ясного скотарства України.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою дисертаційної роботи є положення економічної теорії, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених з питань забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва, законодавчі та нормативні акти органів державної влади України з питань розвитку аграрного сектора. У дисертаційній роботі використано такі методи дослідження: діалектичний метод пізнання – при дослідженні трансформації відносин конкуренції, обґрунтуванні концепції управління конкурентоспроможністю суб'єктів господарювання; історико-логічний – для виявлення генезису та аналізу еволюції конкурентоспроможності; теоретичного узагальнення і порівняння – для розвитку понятійного апарату, дослідження конкурентоспроможності на макро- і мезорівнях; методи аналізу і синтезу – для деталізації об'єкта дослідження; абстрактно-логічний – при теоретичному узагальненні сутності та методів формування механізмів управління конкурентоспроможністю галузі; кореляційно-регресійний аналіз – для визначення і кількісної оцінки зв'язку між показниками досліджуваного об'єкта; теоретичного моделювання – для узагальнення принципів формування конкурентних переваг; графічний – для наочного відображення динаміки показників діяльності сільськогосподарських підприємств та інших тенденцій.

Джерелами нормативної та аналітичної інформації слугували закони України, Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів України, матеріали Міністерства аграрної політики та продовольства України, Державної служби статистики України, Світової організації торгівлі, сайти аграрних підприємств і компаній, періодичних видань і власні дослідження автора.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в обґрунтуванні комплексного, заснованого на системному підході теоретико-методологічного і науково-практичного забезпечення конкурентоспроможного розвитку і ефективного функціонування одного з важливих підрозділів аграрної сфери національної економіки – м'ясного скотарства в умовах розвитку ринкових відносин. В процесі дослідження отримані такі найбільш суттєві наукові результати:

вперше:

– обґрунтовано розуміння конкурентоспроможного розвитку галузі як діяльності, що спрямована на створення унікальних ринкових переваг в умовах обмежень і протидії з боку зовнішніх і внутрішніх чинників, концентрацію виняткових ринкових цінностей, переходу від одного якісного стану до іншого, способу перетворення унікального потенціалу в конкурентну перевагу, основою якого є креативна спрямованість галузевого потенціалу, що базується на сукупності забезпечуючих чинників – економічного, фінансового, стратегічного, інвестиційного і креативного потенціалів. Вихідною ідеєю цього положення є твердження, що конкурентоспроможний розвиток галузі визначається продуктивністю використання наявних ресурсів усіх видів, а стратегія розвитку галузі має бути орієнтована на підвищення конкурентоспроможності за рахунок активізації використання потенціалу і виявлення нових конкурентних переваг;

– теоретично обґрунтовано і розроблено стратегію конкурентоспроможного розвитку м'ясного скотарства України у розрізі складових компонентів галузі, що зорієнтована на ефективний розвиток і дає можливість формувати на цій основі відповідні концептуальні підходи, типи стратегій суб'єктів господарювання та етапи їх реалізації. Такий підхід дає змогу виокремити такі найбільш привабливі стратегії для сталого розвитку суб'єктів господарювання м'ясного скотарства у сучасних ринкових умовах: захист перебування на ринку, фокусування на продукті, розвиток через диференціацію продукції, стратегію інтеграційного зростання. У межах кожної стратегії у розрізі двох рівнів виробничого циклу (племінне скотарство і селекція; вирощування і відгодівля великої рогатої худоби, виробництво і переробка яловичини) визначені стратегічні завдання і способи їх вирішення;

– розроблено модель регіонального кластера виробництва і реалізації яловичини, як важливого організаційно-економічного інструмента концентрації виробничо-фінансових ресурсів суб'єктів господарювання. В основу кластера закладено науково-виробничий і територіально-галузевий принципи розташування суб'єктів господарювання – учасників кластера, що обумовлено тісним зв'язком м'ясного скотарства із землеробством та необхідністю базування на власному кормозабезпеченні. Це дає змогу забезпечити тварин повноцінними кормами, підвищити ефективність використання біологічного потенціалу м'ясної худоби, створити раціональну управлінську структуру діяльності об'єднання, сприяти зниженню депресивності сільських територій через зайнятість селян і зростання їх доходів;

удосконалено:

– трактування м'ясного скотарства, яке, на відміну від використовуваного, розглядає його як цілісний виробничо-господарський комплекс, що належить до другої сфери АПК і тісно пов'язаний зі складовими першої та третьої сфер, об'єднує суб'єктів господарювання, які займаються вирощуванням великої рогатої худоби, забезпечують доставку і збут продукції, відтворення племінних якостей, обслуговують потреби в устаткуванні і обладнанні для тваринницьких ферм, беруть участь у науково-дослідних, проектно-конструкторських і технологічних розробках;

– концептуальний підхід до визначення пріоритетних завдань науки у м'ясному скотарстві, що, на відміну від використовуваного, орієнтується на інноваційний розвиток і дає змогу окреслити основні етапи інноваційного процесу в м'ясному скотарстві на основі селекційно-генетичних методів, стадії впровадження і комерціалізації продукту. Постулати цього процесу реалізуються через модель організаційної структури інноваційного забезпечення галузі, що слугує каталізатором створення в регіонах інформаційно-консультативних центрів для висококваліфікованого консультування і реалізації програм освоєння інновацій за таким алгоритмом: «наукова ідея – її відпрацювання в лабораторних умовах – перевірка на експериментальній фермі – впровадження у виробництво»; кінцевою метою процесу є створення нових високопродуктивних м'ясних порід тварин і впровадження у виробництво нових ресурсозберігаючих технологій їх утримання і годівлі;

– методичні підходи до побудови економіко-математичної моделі концентрації поголів'я великої рогатої худоби, яка поєднує метод оптимізації виробничо-економічних параметрів виробництва м'яса яловичини та метод імітаційного моде-

лювання ендогенних змінних моделі на основі відомих інтервалів екзогенних змінних. Запропоновано сценарії реалізації моделі для господарств різної концентрації молодняку на відгодівлі та рівнів середньодобового приросту. Для кожного із сценаріїв визначена величина максимального прибутку та оптимальне співвідношення поголів'я великої рогатої худоби;

– теоретичне і методологічне підґрунтя інституційного забезпечення державної підтримки м'ясного скотарства шляхом розробки Державної цільової економічної програми розвитку м'ясного скотарства на період до 2020 р., в основу якого покладено: визначення завдань і векторів розвитку галузі залежно від фокусування інтересів користувачів інформації; формулювання чітких критеріїв розподілу бюджетних коштів, запровадження механізму участі сільськогосподарських товаровиробників у програмах державної фінансової підтримки на умовах рівного доступу та ефективного використання бюджетних коштів; збільшення обсягів фінансування наукових досліджень і розробок; розширення консультування і дорадчої діяльності; сприяння розвитку соціальної сфери села та сільських територій; впровадження системи контролю за безпечністю та якістю продуктів харчування; підвищення ефективності видатків державного бюджету для підтримки аграрного сектору економіки шляхом запровадження програмно-цільового методу формування та використання бюджетних коштів. Це дозволить проводити прозорий моніторинг виконання бюджетних програм, за результатами якого можуть бути скасовані неефективні програми з одночасною концентрацією фінансових ресурсів на виконання програм, які найбільше відповідають цілям державної підтримки;

дістали подальшого розвитку:

– теоретичні засади організаційно-економічного механізму конкурентоспроможного розвитку галузі, зокрема на відміну від існуючих підходів, обґрунтовано сукупність форм, інструментів і методів, які забезпечують ефективне функціонування її виробничо-господарської системи у національній економіці, передбачають поглиблення галузевої і внутрігалузевої спеціалізації, розширення і розвиток виробничих зв'язків м'ясного скотарства з іншими галузями АПК. Це сприятиме формуванню якісних змін у подальшому поглибленні і модернізації організаційно-економічного забезпечення розвитку галузі, що полягає у більш тісній інтеграції з рослинницькими галузями та підприємствами переробної промисловості і торгівлі, на основі яких підвищуватиметься відповідальність учасників «тваринницького ланцюжка» та інтереси всіх зацікавлених сторін у кінцевих результатах співробітництва;

– обґрунтування організаційних форм об'єднання суб'єктів господарювання з виробництва яловичини, спрямованих на формування ефективної системи управління виробничими можливостями галузі з метою підвищення конкурентоспроможного розвитку м'ясного скотарства, що забезпечується впливом єдиного інституціонально-виробничого спектру організаційно-економічного забезпечення механізму управління розвитком галузі та ефективним формуванням потенціалу тваринництва і має відповідні соціальні наслідки;

– сутнісні положення сучасного розвитку м'ясного скотарства в Україні за племінним потенціалом, які дають можливість визначати рівень виробництва м'яса

яловичини не тільки за структурним співвідношенням порід у скотарстві (комбіноване і м'ясне), а й, більшою мірою, за організаційно-економічними і технологічними чинниками з метою інтенсивного використання наявного поголів'я для виробництва конкурентоспроможної продукції, а також окреслити підходи до вибору стратегії розвитку галузі з послідовним втіленням тактичних дій і рішень, що будуть реалізовані за допомогою таких чинників: природно-кліматичних і виробничо-господарських умов, характеру фінансово-економічних відносин між суб'єктами господарювання, рівня племінної справи, стану кормовиробництва, наявності культурних і природних пасовищ, інтенсивності технологій вирощування і відгодівлі, державного регулювання і підтримки;

– обґрунтування процесів активізації розширеного відтворення виробництва яловичини за рахунок збільшення поголів'я худоби і підвищення м'ясної продуктивності, що можливе на основі інтенсифікації виробничих процесів, покращення племінних якостей великої рогатої худоби м'ясних порід, зміцнення кормової бази, раціонального використання інноваційних технологій та способів організації відгодівлі тварин з урахуванням конкретних умов кожного господарства в основних природно-кліматичних зонах України;

– методологічні засади комплексного аналізу конкурентоспроможності функціонування м'ясного скотарства та прогнозування ринку яловичини, яка включає систему методів і принципів дослідження, показників і критеріїв ефективності, врахування чинників попиту і пропозиції, котрі формують ціну продукту в просторі і часі. Суть авторського підходу полягає в обґрунтуванні доцільності діяльності основних товаровиробників у м'ясному скотарстві у розрізі природно-кліматичних зон, виявленні резервів підвищення конкурентоспроможності на всіх рівнях функціонування галузі;

– теоретичне обґрунтування системи державного управління м'ясним скотарством. Авторський підхід передбачає розмежування функцій галузевого і місцевого (обласного, районного) рівнів управління, що дає змогу визначати вплив кожного з них на ефективність розвитку об'єкта управлінського впливу та розробляти відповідний механізм регулювання і підтримки. Визначено, що на національному рівні має формуватися система базових законів, на галузевому – визначатися стратегія розвитку м'ясного скотарства і її пріоритети у певному часовому періоді, розроблятися механізми державного регулювання і підтримки товаровиробників м'яса яловичини, на місцевому рівні управління – діяти локально і мати безпосередній контакт з сільськогосподарськими товаровиробниками через призму організаційно-економічних і фінансово-бюджетних відносин.

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані та обґрунтовані в дисертаційній роботі наукові положення і практичні рекомендації є основою для вирішення практичних проблем забезпечення конкурентоспроможного розвитку галузі м'ясного скотарства.

Результати виконаних дисертантом досліджень використано при розробці «Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2020 року» (довідка Міністерства аграрної політики України №14-3-9/366 від 16. 03. 2011 р.); «Стратегії розвитку аграрної сфери Тернопільської області до 2015 року» (довідка

Головного управління агропромислового розвитку Тернопільської обласної державної адміністрації №03-310/03 від 23. 02. 2011 р.); «Стратегії розвитку м'ясного скотарства Львівської області до 2015 року» (довідка Головного управління агропромислового розвитку Львівської обласної державної адміністрації №09-05/10-177 від 28. 11. 2011 р.); довгострокових програм в агропродовольчому підкомплексі Тернопільської області (довідка Тернопільського інституту агропромислового виробництва УААН №106 від 17. 08. 2010 р.); організаційно-економічних та технологічних процесів, що відбуваються у кормовиробництві (довідка ННЦ «Інститут землеробства» НААН України №23-11/670 від 04. 11. 2010 р.); організаційно-управлінської структури аграрних холдингів з виробництва продукції яловичини Української галузевої виробничо-наукової асоціації «М'ясне скотарство» (довідка УГНВА № 139/9 від 10. 05. 2011 р.); оптимальної закупівельної ціни на велику рогату худобу для товаровиробників і переробних заводів асоціації «Український клуб аграрного бізнесу» (довідка № 398 від 05. 08. 2011 р.); моделі оптимізації кормової бази ПАП «Дзвін» Чортківського району (довідка від 25. 05. 2011 р.). Теоретичні узагальнення з проблем підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств використовуються у навчальному процесі Тернопільського національного економічного університету при викладанні дисциплін «Національна економіка», «Організація і методика економічного аналізу», «Основи наукових досліджень», «Економіка підприємств» (довідка № 126-02/4172 від 30. 12. 2010 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійним дослідженням, у якому подано авторський підхід до побудови і реалізації концепції організаційно-економічного забезпечення конкурентоспроможного розвитку галузі м'ясного скотарства України. Наукові результати та положення наукової новизни, що викладені у дисертації і виносяться на захист, отримані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в роботі використано лише ті ідеї та положення, що є результатом власних розробок і розрахунків здобувача.

Апробація результатів дисертації. Результати дисертаційної роботи доповідалися і обговорювалися на міжнародних і всеукраїнських науково – практичних конференціях, зокрема: «Інформаційне забезпечення конкурентного середовища підприємницьких структур» (Тернопіль, 2006 р.), «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації» (Тернопіль, 2007–2011 рр.), «Інноваційний розвиток економіки і фінансів України в умовах глобалізації» (Хмельницький, 2008 р.), «Невідкладні заходи з завершення реформування АПК і зростання його ефективності шляхом трансферу інновацій» (Тернопіль, 2008 р.), «Стратегія розвитку підприємництва: теорія, організація, практика» (Чортків, 2009 р.), «Економіка та фінанси в умовах глобалізації: досвід, тенденції та перспективи розвитку» (Макіївка, 2009 р.), «Актуальні проблеми і прогресивні напрямки управління економічним розвитком вітчизняних підприємств», (Кривий Ріг, 2009 р.), «Економіка очима молодих» (Білорусь, Мінськ 2009, 2010 рр.), «Конкурентоспроможність та інноваційний розвиток України: проблеми науки та практики» (Харків, 2009 р.), «Перспективи подолання економічної кризи та забезпечення конкурентоспроможності економіки України» (Полтава, 2010 р.), «Наука і вища освіта» (Запоріжжя, 2010 р.), «Україна в умовах глобальної конкуренції: стратегія випереджа-

ючого розвитку» (Донецьк, 2010 р.), «Формування економічних умов розвитку сільських територій» (Київ, 2011 р.), «Основні напрями і механізми ресурсозбереження в системі антикризового управління виробництвом» (Хмельницький, 2011).

Публікації. Основні положення дисертації опубліковано в 60 наукових працях, у тому числі: одноосібній монографії (обсягом 24,5 д. а.), 27 статтях у фахових наукових виданнях (обсягом 15,5 д. а.), 2 наукових працях в зарубіжних виданнях, 30 тезах у збірниках матеріалів наукових заходів. У загальному обсязі наукових праць за темою дисертації авторові належить 45,4 д.а.

Структура і обсяг дисертації. Дисертація загальним обсягом 454 сторінок машинописного тексту (основного – 402) складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел з 408 найменувань на 33 сторінках, 16 додатків на 19 сторінках. Основний текст роботи містить 64 таблиць, 42 рисунки (з них 8 таблиць і 8 рисунків займають 21 окрему сторінку).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі «**Теоретико-методологічні основи конкурентоспроможності на різних рівнях розвитку економіки**» обґрунтовано сутність конкуренції та об'єктивну необхідність її розвитку; досліджено формування конкурентоспроможності у контексті розвитку ринкової економіки; визначено методологічні засади оцінювання і чинники конкурентоспроможного розвитку галузі м'ясного скотарства.

Конкуренція як наукова категорія в її теоретичному і практичному аспектах – це не тільки фундаментальне явище, регулятор і рушійна сила ринкової економіки, але й основна характеристика ринкового середовища. Конкуренція тісно пов'язана з поняттям «риннок», тому що природно виникла з нього і водночас є неодмінною умовою його існування і розвитку. Це зумовлено тим, що вона за своєю специфічною роллю є каталізатором розвитку прогресу, сприяє формуванню й удосконаленню економічних відносин між суб'єктами ринку. В процесі конкуренції товаровиробники змушені проводити маркетингові дії, знижувати ціни, підвищувати якість продукції і послуг, раціонально використовувати наявний потенціал з метою більш ефективного виробництва і реалізації продукції на ринку.

Розвиток конкуренції – це багатоаспектний процес, який формується під впливом політико-правових, соціально-економічних і культурних чинників, зумовлює необхідність адекватного теоретико-методологічного обґрунтування й забезпечення. Конкуренція виступає як економічний феномен історичного розвитку, одночасно вона є відображенням внутрішньої логіки власної еволюції. Формування цієї категорії як важливого об'єктивного процесу супроводжувалося зміною теорій, концепцій і поглядів учених-економістів внаслідок трансформації економічного розвитку суспільства. Еволюційний розвиток конкуренції – явище надзвичайно складне, комплексне, вимагає урахування умов виникнення, розвитку, функціонування і реалізації в усіх без винятку економічних системах, специфіки підсистем (галузей, видів діяльності).

Похідним елементом економічної категорії «конкуренція» є конкурентоспроможність, яка властива різним складовим економічної системи: національній еконо-

міці, галузі, підприємству, персоналу, продукції. Конкуреноспроможність визначає перебування економічного суб'єкта в конкурентному просторі, сприяє виконанню властивих функцій з відповідною якістю і вартістю, здійснює прояв в процесі конкуренції і розглядається, з одного боку, як важливий стимул ринкової активності, а з іншого – як динамічний процес пристосування до умов і вимог ринку. Враховуючи це, автором обґрунтовано, що конкуреноспроможність – це здатність національної економіки, галузі, господарської одиниці випереджати конкурента у досягненні поставлених економічних цілей. Домінуючим внутрішнім чинником конкуреноспроможності є конкуреноспроможність продукції. Дослідження показали, що конкуреноспроможність продукції має відповідати трьом основним моментам: задовольняти запити споживачів на вищому рівні, ніж у конкурентів, завдяки оптимальному поєднанню цінових і нецінових параметрів; забезпечувати успішний продаж на цьому ринку; відповідати вимогам ринку у визначений момент і бути успішно реалізованою при наявності пропозиції інших аналогічних товарів.

Розкрито, що конкуреноспроможність країни визначається наявністю в неї конкуреноспроможних галузей, які складаються з підприємств. Важливість визначення місця і ролі конкуреноспроможності галузі підкреслюється тим, що вона: залежить від здатності підприємств і їхньої продукції забезпечити конкуреноспроможність у певному періоді та відповідному середовищі; створює умови зростання обсягу доданої вартості на основі підвищення ефективності використання чинників виробництва, забезпечення інвестиційної привабливості бізнесу, підвищення рівня його рентабельності і освоєння нових ринків.

В процесі дослідження ідентифіковано основні внутрішні і зовнішні чинники конкурентних переваг галузі. Зокрема, до внутрішніх конкурентних переваг належать: висока потреба в продукції галузі; наявність доступу до дешевих ресурсів; висока частка експорту наукомістких товарів; висока питома вага конкуреноспроможних підприємств і продукції у галузі. До зовнішніх конкурентних переваг галузі віднесено: високий рівень конкуреноспроможності країни; активну державну підтримку малого та середнього бізнесу, науки та інноваційної діяльності; відкритість суспільства і ринків; гармонізацію національної системи стандартизації та сертифікації з міжнародною системою; якісну систему підготовки і перепідготовки управлінських кадрів. Усе це обумовило необхідність поділу конкурентних переваг галузі на універсальні, які є основою конкуреноспроможності будь-якої галузі, та специфічні, що пов'язані з особливостями господарської діяльності конкретної галузі.

Обґрунтовано, що галузева конкуреноспроможність не лише тісно взаємозв'язана з конкуреноспроможністю підприємств, а й має визначальне значення щодо її розвитку. Саме на рівні галузі формується конкурентне середовище, в якому діють підприємства, створюються головні чинники їхнього ефективного розвитку, зумовлені галузевими конкурентними перевагами, визначаються перспективи розвитку її підприємств.

На основі обґрунтування сутності конкурентних переваг і конкурентного середовища галузі у дисертації стверджується, що стосовно будь-якої галузі слід користуватися не категорією конкуреноспроможності, а поняттям конкуреноспроможного розвитку, основою якого є креативна спрямованість галузевого потенціалу. Це

може бути здійснено за рахунок сукупності забезпечуючих чинників – потенціалів, котрі включають економічний, фінансовий, стратегічний, інвестиційний і креативний потенціали. Під конкурентоспроможним розвитком в дисертації розуміється діяльність, яка спрямована на створення унікальних ринкових переваг в умовах обмежень і протидії з боку зовнішніх і внутрішніх умов, концентрацію виняткових ринкових цінностей, перехід від одного якісного стану до іншого, спосіб перетворення унікального потенціалу в конкурентну перевагу. Це дало змогу виокремити джерела конкурентоспроможного розвитку, якими виступають ресурси, спосіб мислення, технологія, організація бізнесу – усі складові комерційного процесу.

Таке трактування конкурентоспроможного розвитку галузі дозволило виділити економічні, соціальні, природно-кліматичні, географічні, політичні та інші чинники, які дають змогу економічній системі та її товаровиробникам успішно конкурувати на внутрішньому і зовнішньому ринках. Визначальною ідеєю цього є положення, що конкурентоспроможний розвиток галузі визначається продуктивністю використання наявних ресурсів усіх видів, а стратегія розвитку галузі має бути орієнтована на підвищення конкурентоспроможності за рахунок активізації використання наявних і виявлення нових конкурентних переваг. В сучасних економічних умовах основними чинниками конкурентоспроможного розвитку галузі є: наявність матеріальних ресурсів, розвиненої виробничої і соціальної інфраструктури, стан навколишнього природного середовища, якість робочої сили, науково-дослідний потенціал, політика влади у сфері регулювання підприємницької діяльності.

Постановка питання про необхідність оцінки конкурентоспроможного розвитку галузі на різних рівнях національної економіки зумовлена динамічними властивостями її складових: підприємств, інфраструктури та інститутів управління. Усе це дало змогу виокремити низку зрізів оцінювання конкурентоспроможного розвитку окремої галузі – м'ясного скотарства. Конкурентоспроможний розвиток галузі м'ясного скотарства визначається низкою зовнішніх і внутрішніх чинників (рис. 1).

Рис. 1. Чинники конкурентоспроможного розвитку галузі м'ясного скотарства

Виходячи з цього, раціональними методами оцінювання конкурентоспроможного розвитку галузі м'ясного скотарства є: рейтингова оцінка, функція бажаності з формуванням інтегрального показника розвитку конкурентоспроможності, методи оцінки ефективності здійснення виробничо-господарської діяльності (прибутку, рівня рентабельності), оцінка рівнів концентрації ринку галузі (індекс Герфіндаля-Гіршмана, індекс Холла-Тайдмана, коефіцієнт відносної концентрації, коефіцієнт ентропії, дисперсія логарифмів ринкових часток, коефіцієнт Джині, коефіцієнт концентрації), системне використання яких дозволяє вимірювати рівень конкурентоспроможного розвитку.

У другому розділі «**Організаційно-економічні засади забезпечення конкурентоспроможного розвитку м'ясного скотарства**» визначено сутність організаційно-економічного забезпечення конкурентоспроможного розвитку м'ясного скотарства; виявлено особливості сучасного розвитку м'ясного скотарства; здійснена характеристика економічного потенціалу м'ясного скотарства; обґрунтовано сутність організаційно-технологічного забезпечення конкурентоспроможного розвитку м'ясного скотарства.

Базовим елементом національної економіки для макроструктурного дослідження є галузь, в рамках якої діють підприємства та їх об'єднання з виробництва конкретної продукції. Виокремлення галузі дає можливість на макро- і мезорівнях об'єднати зусилля всіх ланок виробничо-організаційного ланцюга у ефективне виробництво сільськогосподарської сировини і конкретного кінцевого продукту харчування на основі інтеграції технологічних зв'язків, розвитку кооперації, концентрації та спеціалізації. Кожна галузь має власну, лише їй властиву функціонально-організаційну структуру з притаманними функціями. Використання в дисертації функціонально-галузевого підходу дозволило визначити, що галузь м'ясного скотарства – це цілісна виробничо-господарська система, яка об'єднує спеціалізовані підприємства з вирощування та відгодівлі великої рогатої худоби, підприємства, що забезпечують доставку і збут продукції, відтворення племінних якостей, беруть участь у науково-дослідних, проектно-конструкторських і технологічних розробках. Мета розвитку галузі м'ясного скотарства як єдиної системи – насичення продовольчого ринку якісними м'ясом і м'ясопродуктами власного виробництва, досягнення продовольчої незалежності держави та збільшення експорту продукції, що забезпечується через відповідну організаційну модель конкурентоспроможного розвитку м'ясного скотарства (рис. 2).

Займаючи одне з провідних місць в АПК країни, м'ясне скотарство забезпечує високу частку у виробництві валової продукції, суттєво впливає на економічний і соціальний розвиток, рівень наповнення продуктами харчування.

Проведене дослідження дало можливість визначити складові галузі, які є необхідними для формування ефективної ринкової моделі організації діяльності м'ясного скотарства і об'єднують сукупність суб'єктів господарювання, а саме: особисті селянські господарства; фермерські господарства; сільськогосподарські підприємства (приватні, приватно-орендні, товариства); виробничі і збутові кооперативи; агрохолдинги; асоціації, племінні заводи, племінні репродуктори.

Рис. 2. Організаційна модель конкурентоспроможного розвитку м'ясного скотарства України

Виявлено, що у процесі сільськогосподарського виробництва між суб'єктами господарювання встановлюються певні економічні відносини, що за своєю суттю є сукупністю різних елементів ринкової економіки. Галузь м'ясного скотарства, як складова частина національної економіки, розвивається під дією об'єктивних законів ринку. Важливу роль у цьому процесі відіграє конкуренція, яка зумовлює динамічний розвиток економічних процесів і тісно пов'язана з ціною, попитом і пропозицією.

Важливим методологічним завданням є виявлення організаційно-економічних чинників конкурентоспроможного розвитку галузі м'ясного скотарства. Автор показав, що економічне забезпечення конкурентоспроможного розвитку м'ясного скотарства є складовою ланкою системи управління на макроекономічному рівні, через яку створюється можливість координувати соціально-економічні явища в міжгалузевій, галузевій і мікрорівневій площині розвитку. При цьому зроблено акцент, що для економічного забезпечення розвитку галузі важливим є переважання внутрішніх взаємозв'язків складових частин системи порівняно з елементами зовнішнього середовища. Усе це дало змогу виокремити низку чинників, що впливають на економічне забезпечення конкурентоспроможного розвитку м'ясного скотарства, якими є: попит і пропозиція на яловичину і телятину; встановлення паритету цін; стабілізація і досягнення беззбиткового рівня виробництва м'яса; платоспроможний попит насе-

лення; конкурентне середовище; інвестиційне забезпечення; доступні за ціною матеріально-технічні засоби виробництва; кількість товаровиробників; спеціалізація і концентрація виробництва; рівень оплати праці.

Визначено, що організаційне забезпечення конкурентоспроможного розвитку галузі в узагальненому вигляді – це система прямих і зворотних зв'язків, які носять характер інформаційних потоків, управлінських рішень та організаційно-адміністративних дій, що відбуваються у процесі взаємодії суб'єктів господарювання. Організаційна структура функціонування м'ясного скотарства у дисертації розглядається як сукупність суб'єктів усіх видів діяльності, що вирощують тварин, здійснюють їх забій і переробку, займаються виробництвом м'ясної продукції, сприяють її просуванню на ринку від виробника до посередника і кінцевого споживача. Це дало змогу виокремити формування організаційної структури м'ясного скотарства на двох рівнях: первинний ринок – сфера товарно-грошових операцій, у процесі яких суб'єкти господарювання реалізують вирощену велику рогату худобу переробним підприємствам, структура якого визначає ступінь та напрями розвитку ринку яловичини, і вторинний – сфера, в якій посередники, що стали власниками худоби на первинному ринку, виступають в якості продавців, а покупцями – переробні підприємства та інші посередницькі структури.

Проведене дослідження дало можливість визначити основні організаційні чинники конкурентоспроможного розвитку м'ясного скотарства, а саме: нормативно-правове забезпечення; територіальне розміщення виробництва і переробки сировини; розвиток кормової бази; технологічні особливості ведення тваринництва; інфраструктурне забезпечення ринку; рівень кваліфікації працівників. Зроблено висновок, що організаційний чинник є базовим компонентом економічної системи, який забезпечує економічну ефективність використання землі, техніки і технології, впровадження науки та інновацій, удосконалення організації праці, поширення мотивації до ощадливого використання ресурсів і раціонального поєднання спеціалізації, інтенсифікації, кооперації та інтеграції для досягнення найкращого результату при мінімальних затратах.

Розуміння організаційно-економічного забезпечення конкурентоспроможного розвитку м'ясного скотарства як важливої частини виробничо-господарських, фінансово-кредитних і організаційно-управлінських відносин, що володіє властивістю якісної адаптації до кон'юнктурних змін ринку і генерування інноваційних передумов, дозволило ствердити, що організаційно-економічне забезпечення здійснює вплив на ефективність функціонування галузі за допомогою різнорівневих ієрархічних систем основних взаємопов'язаних між собою елементів і їх типових формувань, а також способів їх взаємодії, включаючи інтеграційні процеси, під впливом яких гармонізуються економічні інтереси учасників.

У третьому розділі **«Аналіз розвитку м'ясного скотарства та його конкурентоспроможності»** здійснено аналіз показників розвитку м'ясного скотарства; проведена оцінка ефективності виробництва м'яса яловичини; зроблено аналіз конкурентоспроможності виробників м'яса яловичини.

В процесі дослідження ідентифіковано основні тенденції функціонування м'ясного скотарства. Упродовж 1995–2010 рр. галузь м'ясного скотарства України

зазнала значних втрат, чисельність поголів'я великої рогатої худоби зменшилась з 16,2 млн. до 2 млн. голів, або у 8,2 раза. Виробництво м'яса всіх видів (забійна маса зменшилась з 4,4 млн. т у 1990 р. до 2,1 млн. т у 2010 р., або в 2,1 раза. В середньому по Україні галузь м'ясного скотарства була і є збитковою, що стало основною причиною скорочення поголів'я худоби. Загальні обсяги виробництва продукції м'ясного скотарства формуються під впливом двох основних чинників: чисельності поголів'я худоби та рівня її продуктивності. В Україні галузь м'ясного скотарства розвивається екстенсивним шляхом.

Динаміка розвитку м'ясного скотарства представлена у табл. 1. Як видно з таблиці, функціонуванню галузі упродовж 1991–2010 рр. притаманні різні тенденції, а саме у сільськогосподарських підприємствах щорічно зменшувалась чисельність великої рогатої худоби (більше ніж на 1 млн. голів), а у господарствах населення поголів'я худоби щорічно зростало в середньому за рік на 28 тис. голів.

Таблиця 1

Динаміка поголів'я і виробництва м'яса великої рогатої худоби в Україні

Показник	Рік							
	1990	1995	2000	2006	2007	2008	2009	2010
Всі категорії господарств								
Поголів'я великої рогатої худоби, тис. гол.	16245,2	10026	4465,4	2828,7	2395,3	2222,7	2054,5	1995,8
Виробництво продукції (приріст живої маси), тис. т	2987,1	1458,4	949,2	861,7	761,7	705,6	694,8	671,5
Реалізація продукції, тис. т:								
у живій масі	3248,1	2005,8	1316,0	970,4	926,8	813,2	770,5	742,3
у забійній масі	1985,4	1185,9	754,3	567,4	546,1	479,7	453,5	427,7
Сільськогосподарські підприємства								
Поголів'я великої рогатої худоби, тис. гол.	14891,7	9106,3	3186,3	1530,6	1248,2	1095,8	1022,5	1003,6
Середньодобовий приріст живої маси, г	431	259	255	401	416	449	469	461
Виробництво продукції (приріст живої маси), тис. т	2712,6	1242,7	691,5	247,7	221,3	199,3	191,1	179,6
Реалізація продукції, тис. т:								
у живій масі	3015,6	1379,8	531,2	271,1	282,5	221,6	192,2	181,3
у забійній масі	1808,1	816,2	305,2	158,9	166,8	130,9	113,6	104,6

Усе це призвело до суттєвого зменшення обсягів виробництва і продажу продукції. Так, виробництво і продаж продукції м'яса за аналізований період зменшились відповідно у 15,1–16,2 рази. При цьому залишилась низькою продуктивність тварин, середньодобові прирости становили на рівні 430–460 г, що не відповідає сучасним вимогам ринкової економіки.

Низький рівень продуктивності тварин та щорічна інфляція зумовили суттєве зростання повної собівартості та збитковість м'ясної галузі у більшості господарств України. Збиткове виробництво та постійне скорочення чисельності поголів'я

м'ясної худоби призводить до виникнення дефіциту яловичини на внутрішньому ринку, що обумовлює зниження ввізного мита на м'ясо, сприяє зростанню імпорту м'яса яловичини в Україну, що ще більше загострює кризу в цій галузі.

Автор показав, що в економічних регіонах України відбувалася значна диференціація ефективності виробництва м'яса яловичини (табл. 2).

Таблиця 2

Економічна ефективність виробництва м'яса яловичини у живій вазі за регіонами України у середньому за 2008–2010 рр.

Регіон	Виробництво м'яса всіх видів усіма категоріями господарств:		Собівартість 1 т реалізованої яловичини, грн.	Ціна реалізації 1 т м'яса яловичини (без дотацій і доплат), грн.	Коефіцієнт доходності на 1 грн. витрат		Доплата і дотації на 1 т м'яса яловичини, грн
	частка регіону в обсягу України, %	на одну особу, кг			без дотацій і доплат	враховано дотації і доплати	
Донецький	7,6	21,1	12759,8	6940,7	0,54	0,63	1182,1
Карпатський	13,4	41,9	10299,9	7722,8	0,75	0,95	2043,6
Подільський	7,9	36,5	9953,9	7193,8	0,72	0,89	1636,7
Поліський	11,5	47,7	9866,0	6787,9	0,69	0,87	1774,1
Придніпровський	14,9	45,0	11251,0	6806,3	0,65	0,68	872,0
Причорноморський	13,6	36,7	11785,8	7190,6	0,61	0,88	2923,6
Східний	9,1	31,3	10557,9	6931,5	0,66	0,77	1236,0
Центральний	22,0	72,3	10551,7	7215,5	0,68	0,84	1606,8
Україна	100	41,2	10826,6	7119,2	0,66	0,82	1712,4

Зазначено, що важливою проблемою є висока собівартість вирощування і реалізації великої рогатої худоби. В середньому за 2008–2010 рр. найбільша повна собівартість 1 т живої ваги великої рогатої худоби була: у Донецькому (12760 грн/т) та Придніпровському регіонах (11251 грн/т), а найменшою – у Поліському (9866 грн/т) і Подільському (9954 грн/т). Наведені економічні показники свідчать про потребу у зменшенні собівартості продукції і підвищенні ціни реалізації для забезпечення конкурентоспроможного розвитку галузі м'ясного скотарства.

У дисертації обґрунтовано, що визначальною умовою ефективної роботи суб'єктів господарювання з відгодівлі великої рогатої худоби є досягнення в них оптимальних розмірів виробництва (табл. 3). Проведений аналіз висвітлив чітку тенденцію до збільшення розмірів підприємств інтеграційного типу з виробництва м'яса яловичини. З підвищенням рівня концентрації виробництва яловичини у 2,5–3,0 раза, собівартість 1 ц приросту живої маси знижується на 42–48%, а рівень рентабельності досягає 35% і більше.

Для оцінки конкурентоспроможності м'ясного скотарства в дисертації запропоновано методичний інструментарій, що базується на експертній рейтинговій оці-

нці. Оцінка базувалася на порівнянні показника діяльності галузі окремого регіону, природно-кліматичної зони, господарюючих суб'єктів з умовним еталонним показником, що відображає найкращі або середні результати діяльності об'єктів аналогічного профілю.

Таблиця 3

Вплив розміру ферм на ефективність відгодівлі великої рогатої худоби в аграрних холдингах України

Показник	Група підприємств за кількістю скотомісць			У середньому
	до 1000	1000–3000	більше 3000	
Кількість підприємств у групі	3	9	6	18
Кількість голів (тварин) на 1 господарство	890	2320	4150	2453
Вироблено приросту живої маси худоби на 1 скотомісце, ц	1,15	1,25	2,10	1,60
Витрати на 1 ц приросту живої маси худоби: праці, люд.-год.	13,1	12,6	8,8	11,3
кормів, ц корм. од.	12,5	11,1	8,5	10,5
Собівартість 1 ц приросту живої маси худоби, грн.	1215,4	1118,6	944,8	1076,8
Рівень рентабельності, %	-6,5	15,4	35,8	18,5

Конкурентоспроможність м'ясного скотарства визначено за допомогою функції бажаності (1), що ґрунтується на функції належності, на основі якої формується інтегральний показник конкурентоспроможності (2):

$$f(x) = \frac{1}{\pi} \left(\arctg \left(\frac{x}{3} \right) + \frac{\pi}{2} \right), \quad (1)$$

де x – наведене значення досліджуваного параметра об'єкта.

$$F = \prod_{j=1}^5 \sum_{i=1}^2 f_{ij}, \quad (2)$$

де f_{ij} – значення функції бажаності для i -го показника з j -го блоку, що характеризує діяльність галузі.

Застосування інтегрального показника конкурентоспроможності м'ясного скотарства дало змогу виявити основні тенденції функціонування галузі. Розрахунки значень функцій бажаності для показників, а також інтегрального показника конкурентоспроможності для м'ясного скотарства упродовж 2008–2010 рр. наведено в табл. 4.

Проведена оцінка інтегрального показника конкурентоспроможності м'ясного скотарства дала змогу визначити слабкі місця у функціонуванні галузі.

Результати розрахунків інтегрального показника конкурентоспроможності м'ясного скотарства України

Показник	Рік		
	2008	2009	2010
1. Умови і результати виробничої діяльності	0,98	0,92	0,88
2. Стан матеріально-технічної бази	1,04	1,08	1,23
3. Виробничий потенціал	0,82	0,81	0,83
4. Стан галузевого ринку	1,16	1,17	1,19
5. Інвестиційна привабливість галузі	1,36	1,11	1,27
Інтегральний показник конкурентоспроможності галузі	1,32	1,04	1,35

В роботі обґрунтовано, що основою підвищення ефективності виробництва м'яса яловичини в сільськогосподарських підприємствах мають стати: запровадження ресурсощадних технологій виробництва; оптимізація розмірів виробництва; підвищення інтенсивності використання наявного генетичного потенціалу продуктивних тварин. Дослідження підтверджують, що підвищення середньодобових приростів живої маси великої рогатої худоби до 850–1000 г сприятиме підвищенню продуктивності праці та зменшенню собівартості продукції.

У четвертому розділі «**Стратегічна модель конкурентоспроможного розвитку м'ясного скотарства**» обґрунтовано концептуальні засади моделі конкурентоспроможного розвитку м'ясного скотарства; визначено шляхи інноваційного забезпечення конкурентоспроможного розвитку м'ясного скотарства; удосконалено розвиток інтеграційних відносин у контексті підвищення конкурентоспроможності м'ясного скотарства.

Обґрунтовано концептуальні засади стратегії конкурентоспроможного розвитку м'ясного скотарства України для забезпечення продовольчої безпеки країни. Стратегія розвитку галузі м'ясного скотарства України у національному вимірі має реалізуватися на основі підвищення конкурентоспроможності та якості м'ясної продукції, що передбачає модернізацію кормовиробництва, створення залужених та культурних пасовищ, ресурсної забезпеченості матеріально-технічних і організаційно-технологічних компонентів, використання ресурсощадних технологій, створення сприятливих фінансово-економічних умов функціонування високоефективного тваринництва.

Визначено стратегічні напрями конкурентоспроможного розвитку м'ясного скотарства, зокрема: удосконалення породного складу тварин м'ясного напрямку; впровадження інноваційно-інтенсивних технологій вирощування і відгодівлі тварин; формування та функціонування ринку м'яса яловичини; сприяння залученню інвестицій у галузь; удосконалення системи ціноутворення; гармонізацію системи оподаткування і державну підтримку розвитку м'ясного скотарства.

Для реалізації стратегії конкурентоспроможного розвитку м'ясного скотарства в сільськогосподарських підприємствах необхідно забезпечити: відродження, стабілізацію й подальше нарощування поголів'я великої рогатої худоби; формування на-

уково обґрунтованих, оптимальних за земельними розмірами підприємств; використання ресурсного потенціалу залежно від зонального розміщення для різних суб'єктів господарювання; підвищення рівня інтенсифікації, концентрації і спеціалізації виробництва; формування і функціонування кластерів для інтеграції виробництва і переробки м'яса з метою підвищення конкурентоспроможності м'ясної продукції та перспективою виходу на зовнішні ринки.

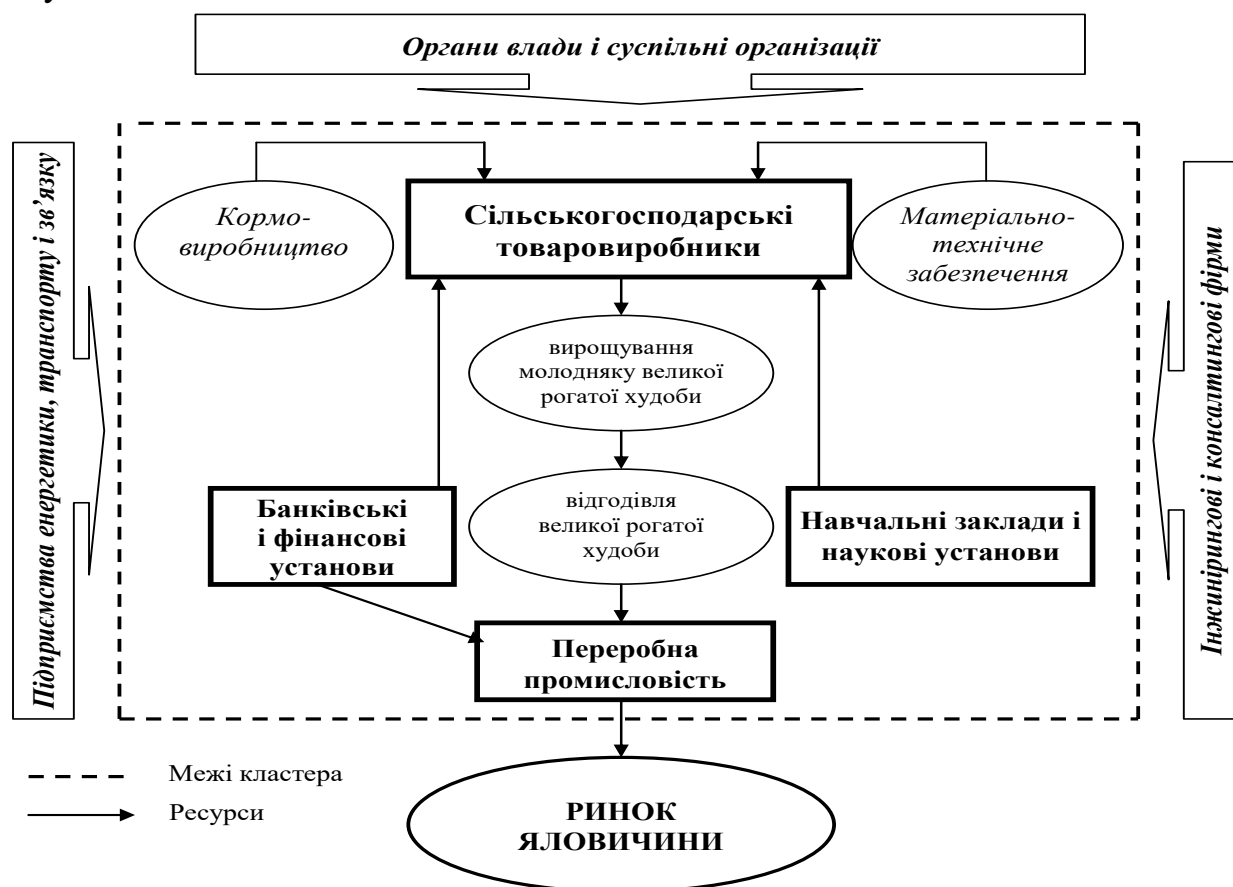
Стратегія конкурентоспроможного розвитку галузі м'ясного скотарства має реалізуватися шляхом відродження чисельності поголів'я худоби, суттєвого підвищення продуктивності тварин, поліпшення якості м'яса, забезпечення потреби внутрішнього ринку та збільшення експорту. Усе це дасть змогу збільшити кількість робочих місць, покращити економічні та соціальні умови життя населення на сільських територіях.

Одним із шляхів реалізації запропонованої стратегії розвитку м'ясного скотарства у дисертації визначено використання різних типів стратегій розвитку суб'єктів господарювання галузі, зокрема: захист перебування на ринку, фокусування на продукті, стратегії розвитку через диференціацію продукції, стратегії інтеграційного зростання. Їх реалізація дасть можливість у розрізі двох рівнів виробничого циклу (племінне скотарство і селекція; вирощування і відгодівля великої рогатої худоби, виробництво і переробка яловичини) забезпечити функціонування конкурентоспроможного розвитку суб'єктів господарювання м'ясного скотарства шляхом посилення ролі організаційно-економічних чинників (стимулювання селекційних розробок і зростання кількості генетичних ресурсів; підвищення середньодобового приросту тварин; економічної привабливості виробництва м'яса яловичини і її переробки; якості виробленої продукції).

Визначено, що одним з найефективніших методів господарювання у м'ясному скотарстві має стати замкнутий цикл виробництва, який передбачатиме вирощування та відгодівлю м'ясної худоби, її переробку і реалізацію у межах власності одного виробника, або їхнє поєднання у вигляді виробничо-наукових, переробно-збутових об'єднань, асоціацій, аграрних холдингів. Співпраця виробників і переробників яловичини сприятиме розвитку інтеграційних процесів, посиленню позицій цих сторін на ринку та активізації їхнього конкурентоспроможного розвитку.

У роботі обґрунтовано, що функціонування суб'єктів господарювання м'ясного скотарства на основі інтеграції має стати однією з перспективних форм організаційно-економічного забезпечення конкурентоспроможного розвитку галузі. Відповідно сформульовано базові принципи створення вертикальних інтегрованих структур у вигляді кластеру. Визначено, що кластер слід розглядати, як стійку територіально-галузеву систему, яка об'єднана інвестиційно-інноваційною програмою організаційно-економічного і виробничо-технологічного забезпечення з метою підвищення конкурентоспроможного розвитку агропромислових формувань – учасників кластеру. Це ґрунтується на врахуванні позитивних синергетичних ефектів регіональної агломерації, тобто близькості споживача і виробника, мережевих ефектів та дифузії знань і вмінь за рахунок міграції персоналу і виділення бізнесу. Між секторами та видами діяльності немає розмежування і всі вони розглядаються у взаємозв'язку.

У дисертації запропонована модель кластера виробництва яловичини (рис. 3), імплементація якої дозволить усунути недоліки діючого організаційно-економічного забезпечення розвитку м'ясного скотарства. В контексті формування і забезпечення функціонування кластера виробництва яловичини запропоновано виокремити: по-перше 1) розвиток інфраструктури регіонального ринку яловичини, що передбачає вирішення комплексу організаційних питань, які охоплюють формування мережі районних і міжрайонних гуртових ринків та впровадження контролю за їхньою роботою; 2) створення спеціалізованої регіональної біржі; 3) реалізацію конкурсної системи закупівель яловичини для державних і регіональних державних потреб; 4) підготовку проектів зі створення інститутів ринкової інфраструктури (маркетингових, консалтингових, юридичних фірм та ін.); по-друге, інформаційне забезпечення конкурентоспроможного розвитку м'ясного скотарства, яке охоплює питання створення комп'ютерної мережі з банком даних про місцевий, регіональний і міжрегіональний ринок яловичини, збір та обробку інформації, поширення відомостей про наявність худоби, поточні і прогнозовані ціни, організацію навчання учасників кластера основам агробізнесу, маркетингу, біржової торгівлі; по-третє, впровадження комплексних маркетингових досліджень, які передбачають аналіз ефективності виробництва яловичини для регіонального ринку та визначення ємності ринку за видами і структурою м'яса та їхнім призначенням для встановлення необхідності регулюючого впливу.

Рис. 3. Модель кластера виробництва яловичини

На основі аналізу ефективності виробництва яловичини, виходячи з раціональної норми споживання м'яса та продуктів його переробки, а також прогнозу чисельності населення України, обсягів споживання м'яса на одну особу та інших організаційно-технічних параметрів, в роботі розроблено прогноз ефективності виробництва продукції м'ясного скотарства в сільськогосподарських підприємствах України за оптимістичним, песимістичним і реалістичним варіантами (табл. 5).

Таблиця 5

**Прогноз ефективності виробництва продукції м'ясного скотарства
в сільськогосподарських підприємствах України**

Показник	У середньому за 2008-2010 рр.	Прогноз на:		
		2013 р.	2015 р.	2020 р.
Попит на м'ясо яловичини (на 1 особу), за варіантами, кг:				
песимістичний	–	12,0	15,0	22,0
реалістичний	9,8	15,0	17,0	25,0
оптимістичний	–	17,0	22,0	33,0
Пропозиція м'яса яловичини за варіантами, всього, тис. т:				
песимістичний	–	542,4	673,5	967,8
реалістичний	448,8	678,0	763,3	1110,0
оптимістичний	–	768,4	987,8	1465,2
Поголів'я великої рогатої худоби за варіантами, всього, млн. гол.:				
песимістичний	–	2,086	2,072	2,863
реалістичний	1,726	2,511	2,348	3,284
оптимістичний	–	2,845	3,039	4,334
Середня жива маса здаваної худоби, кг	425	450	500	520
Середньодобовий приріст живої маси, г	445	500	650	800
Термін відгодівлі, міс.:				
до 450 кг	29,5	27,9	21,4	17,4
до 480 кг	32,8	29,9	23,0	18,7
Собівартість 1 т продукції, грн.	10421	16443,1	18622,4	23071,3
Реалізаційна ціна 1 т продукції, грн.	8610,5	18765	22736,2	29364,6
Валовий прибуток на 1 т продукції, грн.	-1810,5	2321,9	4113,8	6293,3
Рентабельність, %	-17,3	14,1	22,1	27,2

Прогнозні розрахунки показали, що для досягнення раціональної норми споживання м'яса яловичини, необхідно забезпечити такі параметри розвитку м'ясного скотарства в Україні: для задоволення внутрішніх потреб та експортних поставок м'яса, обсяги його виробництва (в забійній масі) необхідно довести за оптимістичним варіантом у 2013 р. до 768,4 тис. т; у 2015 – 2020 рр., відповідно – 987,8–1465,2 тис. т; за реалістичним варіантом, відповідно 678,0 тис. т, 987,8 тис. т та 1465,2 тис. т.

У роботі визначено, що однією з вагомих складових активізації конкурентоспроможного розвитку м'ясного скотарства має стати інтенсифікація інноваційної активності галузі на основі використання новітніх розробок науково-дослідними установами і суб'єктами господарювання, яка повинна охоплювати: збереження генофонду сільськогосподарських тварин; впорядкування та систематизацію роботи суб'єктів господарювання з проведення зоотехнічного та племінного обліку; забезпечення наукового супроводу селекційної роботи суб'єктів господарювання; проведення оцінки племінної цінності тварин на основі передових вітчизняних і зарубіжних методик; продовження роботи з прискореного відтворення високопродуктивних тварин і створення нових генотипів на основі технології трансплантації ембріонів; створення та утримання господарств-резерватів, генофондових стад, кріобанків сперми, ембріонів, зразків ДНК для тривалого зберігання та подальшого селекційного і біотехнологічного використання; організація ефективної національної системи селекції у тваринництві; розроблення механізму індексної оцінки племінної цінності тварин з урахуванням економічної значимості контрольованих ознак; створення інформаційних селекційних баз даних для великої рогатої худоби з метою відпрацювання і запровадження нових методик оцінювання їх племінної цінності; реконструювання генотипів, клонування та регулювання статі; організація енергоощадних систем кормовиробництва для забезпечення повноцінної годівлі тварин; розроблення нових та удосконалення наявних технологій заготівлі кормових культур; розроблення високоефективних технологій переробки відходів тваринництва для отримання високоякісних та безпечних кормових домішок.

У п'ятому розділі «**Організаційно-економічні механізми конкурентоспроможного розвитку м'ясного скотарства**» розроблено пропозиції з оптимізації структури виробництва м'ясного скотарства; сформовано механізм конкурентоспроможного розвитку м'ясного скотарства; обґрунтовано засади державного регулювання м'ясного скотарства.

В роботі методом імітаційного моделювання за допомогою інструментарію електронних таблиць MS Excel 2007 розроблена економіко-математична модель концентрації поголів'я великої рогатої худоби на вирощуванні і відгодівлі чисельністю (500, 501–1000 та 1001 і більше голів) та рівнів інтенсивності середньодобового приросту (600, 800 та 1000 г на добу). Встановлено, що максимальний прибуток можна отримати за умов господарювання з великою кількістю поголів'я і високим середньодобовим приростом живої маси тварин за рахунок масштабу виробництва.

Розв'язок економіко-математичної моделі показав, що на економічну ефективність виробництва м'яса яловичини здійснює суттєвий вплив розмір ферми та концентрація поголів'я великої рогатої худоби (табл. 6).

Найвищу ефективність господарювання може забезпечити розмір ферми на 3000 скотомісць, який дасть змогу отримати прибутку з розрахунку на скотомісце – 1294,8 грн, рентабельність ведення галузі – 23,2 %, термін окупності – 3,8 років.

Обґрунтовано, що важливим інструментом державного регулювання і підтримки діяльності галузі має стати розроблення Державної цільової програми розвитку м'ясного скотарства на період до 2020 р., яка сприятиме забезпеченню продовольчої безпеки держави шляхом розвитку конкурентоспроможного м'ясного скотарства і

нарощування його експортного потенціалу на основі концентрації державних ресурсів на пріоритетних напрямках розвитку галузі. За проведеними у дисертації розрахунками, її реалізація дасть змогу підвищити економічну ефективність розведення м'ясної худоби шляхом підвищення її продуктивності (середньодобовий приріст живої маси худоби всіх статевовікових груп – 800–1000 г, вихід телят на 100 середньорічних корів 88–90 голів), що приведе до зниження витрат кормів на 1 ц приросту живої маси (включаючи годівлю корів) до 13,8–14,5 ц корм. од. Для цього на рівні сільськогосподарських формувань з розведення м'ясної худоби потрібно довести обсяги виробництва кормів до 75,0–78,5 ц корм. од. на одну корову зі шлейфом, створити сприятливі умови утримання та годівлі тварин, поліпшити ефективність селекційно-племінної роботи.

Таблиця 6

Економічна ефективність виробництва м'яса яловичини при різній концентрації поголів'я *

Показник	Розмір ферми, скотомісць		
	500	1000	3000
Поголів'я худоби на дорощуванні і відгодівлі, гол.	475	965	2925
Приріст живої маси всього, ц	1662	3378	10238
Реалізація м'яса яловичини (у живій вазі), ц	1900	3860	11700
Собівартість 1 ц реалізованої продукції, грн.	1533,0	1481,7	1430,4
Отримано валового прибутку, грн.:			
на 1 скотомісце	871,7	1083,5	1294,8
на 1 ц реалізованої продукції	229,4	280,7	332,0
на 100 грн. використаних коштів	251,7	312,8	373,8
на 100 грн. основних і оборотних активів	83,9	93,8	130,3
Окупність капіталу, років	5,7	4,6	3,8
Дохідність на 1 грн. витрат	1,15	1,19	1,23

* розрахунок здійснено для середньодобових приростів маси тварин 800 г

В контексті забезпечення прямої бюджетної підтримки м'ясного скотарства доцільним є перехід до мультикомпонентного субсидування товаровиробників м'яса яловичини, що дасть змогу: по-перше, вирішити проблему підвищення стимулу до опортуністичної поведінки одержувачів субсидії при збільшенні витрат на субсидування з боку державних органів (поділ мультикомпонентної субсидії товаровиробникам м'яса яловичини на окремі складові з різною динамікою граничної схильності до опортуністичної поведінки може певною мірою згладити цю проблему); по-друге, створити умови для досягнення більш раціональної структури використання державної підтримки її одержувачами, на відміну від класичного випадку, при якому розподіл підтримки на компенсацію витрачених засобів виробництва залишено на розсуд одержувача підтримки; по-третє, при субсидуванні лише виробленої товарної продукції м'ясного скотарства відділити обсяг державної підтримки від отриманих товаровиробниками витрат господарської діяльності і стимулювати підвищення конкурентоспроможності.

Перший компонент субсидії, який порівняно з наступним невеликий за обсягом, передбачається перераховувати на розрахункові рахунки товаровиробника-

одержувача, котрий може розпоряджатися ним на свій розсуд – реінвестувати у виробництво, залучати оборотні засоби виробництва, витратити для оплати і стимулювання праці на підприємстві. Другий компонент моделі прямої бюджетної підтримки м'ясного скотарства слід розглядати як безготівкову цільову субсидію, що перераховується на спеціальний відкритий рахунок товаровиробника і забезпечує: контроль за розпорядженням наданою субсидією з боку державних органів влади; цільове використання коштів державного бюджету; концентрацію фінансових ресурсів на пріоритетних цілях розвитку м'ясного скотарства; відносну самостійність щодо можливості товаровиробника за погодженням із державними органами влади визначати нагальні питання виробничо-господарської та фінансово-економічної діяльності. В роботі обґрунтовано, що з метою модернізації національної системи державної підтримки м'ясного скотарства у контексті сучасних викликів глобального середовища необхідно, з одного боку, визначити оптимальний розмір другого компонента державної субсидії, з іншого, – здійснити пошук найбільш раціональних нормативів розподілу другого компонента державної субсидії між товаровиробниками яловичини різних форм власності і розмірів господарств, що зумовить гнучке корегування підходів для надання реальної допомоги з метою ефективного розвитку і функціонування галузі. Залежно від ефективності розвитку м'ясного скотарства в регіонах будуть змінюватися оптимальні значення нормативу, який буде визначати реальний обсяг державної субсидії товаровиробникам.

Важливим елементом розробки й забезпечення ефективності системи державної підтримки м'ясного скотарства має стати планування розміру державних дотацій. Розмір державної підтримки повинен бути тісно пов'язаний з кінцевими результатами виробництва, нормативами затрат і забезпечувати раціональне споживання м'яса яловичини населенням. У дисертації обґрунтовано, що соціально й економічно доцільним має стати підхід до визначення обсягів бюджетного фінансування, який орієнтує на необхідний обсяг виробництва сільськогосподарської продукції з метою забезпечення населення продовольством за нормами мінімального споживчого кошика і за раціональними нормам харчування.

Структурна політика держави в галузі м'ясного скотарства має бути спрямована на стимулювання розвитку суб'єктів господарювання і зростання кількості конкурентоспроможних підприємств м'ясного скотарства, які зможуть швидко адаптуватись до викликів ринкової кон'юнктури і забезпечити зростання національної економіки. Одним з головних завдань державного регулювання аграрного сектору повинно бути забезпечення ефективної взаємодії різних організаційно-правових форм сільськогосподарських підприємств і досягнення оптимальних темпів їхнього розвитку. Це сприятиме підвищенню конкурентоспроможності продукції м'ясного скотарства на основі поліпшення її якості, зменшення затрат на виробництво за допомогою застосування наукоємних агротехнологій і сучасного технічного забезпечення. Підвищення конкурентоспроможного розвитку м'ясного скотарства сприятиме сталому розвитку сільських територій завдяки підвищенню зайнятості селян і покращенню їх соціально-економічних умов проживання, а також забезпеченню продовольчої безпеки країни.

У дисертації обґрунтовано, що пріоритетними завданнями державного регулювання, які мають сприяти зростанню конкурентоспроможного розвитку м'ясного скотарства, повинні бути:

1) законодавче забезпечення розвитку м'ясного скотарства, що вимагає першочергового прийняття законів України: «Про корми», «Про ринок м'яса», «Про пасовища», «Про Загальнодержавну програму селекції у тваринництві на період до 2020 року», «Про аукціони живої худоби», «Про захист прав на породи тварин», «Про внесення змін до Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію», передбачивши в державному бюджеті на відповідний рік фінансову підтримку створення та функціонування неприбуткових сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів; «Про внесення змін до Закону України «Про податок на додану вартість» щодо пільг із ПДВ для сільськогосподарських товаровиробників;

2) організаційне забезпечення, яке має включати: заходи зі створення інфраструктури ринків продукції тваринного походження через формування заготівельно-збутових кооперативів, оптових ринків та аукціонів живої худоби, оперативного інформаційного забезпечення всіх суб'єктів ринку продукції тваринного походження ціною та кон'юнктурною інформацією на сільськогосподарську продукцію та засоби виробництва; розроблення заходів та механізмів щодо захисту вітчизняного товаровиробника, підвищення частки вітчизняного продукту в загальному обсязі споживання продукції тваринного походження, створення іміджу м'ясного скотарства як перспективної галузі за допомогою інформаційного і виставкового супроводу, які охоплюватимуть проведення рейтингу конкурентоспроможних тваринницьких підприємств, фінансування навчально-пізнавальних заходів, видання спеціалізованих інформаційних матеріалів з інноваційних технологій і досягнень науки у тваринництві та її поширення серед зацікавлених суб'єктів; гарантування якості та безпеки продукції тваринництва шляхом стимулювання розвитку органічного агрови-робництва для суб'єктів господарювання, створення мережі акредитованих лабораторій з оцінки якості і безпечності кормів та продукції в ланцюгу “корми–продукція тваринництва–харчові продукти”, застосування технічних регламентів виробництва і переробки продукції; удосконалення механізму державного контролю за дотриманням ветеринарних та санітарних вимог на тваринницьку продукцію вітчизняного і зарубіжного походження; проведення інвентаризації стану матеріально-технічної бази тваринницьких приміщень і комплексів з вирощування та відгодівлі великої рогатої худоби, визначення на конкурсній основі переліку інвестиційних проектів із відновлення їхньої роботи, які реалізуються за державної фінансової підтримки, запровадження ведення Реєстру суб'єктів господарювання для інвестиційної діяльності у галузі тваринництва, максимального спрощення порядку погодження проектної документації та надання дозволів на будівництво ферм, що дасть змогу модернізувати виробництво на основі інноваційних підходів, спрямованих на зменшення витрат та отримання продукції високої якості; розроблення механіко-технологічних нормативів і типових проектів реконструкції та нового будівництва модульного ряду індустріальних ферм, системи комплексів машин і обладнання для типорозмірних рядів ферм при різних технологіях утримання тварин, що зорієнтовано на використання швидкозбірних конструкцій та обладнання у блочно-модульному виконанні, а також

забезпечення утилізації органічних відходів на органічні добрива з одержанням енергетичних ресурсів;

3) економічне забезпечення, яке повинно передбачати: удосконалення механізму державного цінового регулювання ринків продукції тваринного походження за допомогою застосування економічних важелів цінового регулювання ринку м'яса яловичини і проведення товарних та фінансових інтервенцій; розроблення механізму стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності у тваринницькій галузі із метою оновлення і будівництва нових тваринницьких комплексів, приміщень, сучасного технологічного обладнання, закупівлі племінного поголів'я худоби в рамках цільових програм і пілотних проектів, створення вертикально-інтегрованих структур із замкнутим циклом виробництва м'яса та м'ясопродуктів; забезпечення прискореного зростання поголів'я тварин шляхом стимулювання товаровиробників до збільшення чисельності поголів'я худоби відносно визначеного попереднього періоду і підвищення середньодобових приростів великої рогатої худоби до 800–1000 г; запровадження практики придбання на умовах фінансового лізингу із подальшим компенсуванням частини коштів, витрачених на закупівлю племінної худоби м'ясних порід, технологічного обладнання, на створення культурних пасовищ, реконструкцію приміщень; надання фінансової підтримки господарюючим суб'єктам шляхом забезпечення пільгового режиму кредитування, зменшення ставки відсотків комерційних банків і зменшення ставок ввізного мита на племінну і товарну худобу м'ясних порід; стимулювання підвищення ефективності виробництва м'яса яловичини в дрібнотоварних та кооперативних формуваннях шляхом надання фінансової підтримки господарствам, за умови утримання в них визначеної мінімальної кількості племінної і товарної худоби м'ясних порід;

4) фінансове забезпечення, що вимагає: удосконалення механізму здешевлення кредитів, які надаються комерційними банками сільськогосподарським товаровиробникам, зокрема через компенсацію частини відсоткових ставок за кредитами, залученими для капітального будівництва та реконструкції тваринницьких комплексів і ферм, придбання племінного поголів'я худоби м'ясних порід, закупівлі обладнання для тваринництва; стимулювання діяльності кредитних спілок щодо пільгового кредитування фермерських і особистих селянських господарств під заставу племінного і товарного поголів'я великої рогатої худоби, що дасть змогу залучити додаткові кредитні ресурси; компенсації частини витрат суб'єктам малого підприємництва на селі та сільськогосподарським обслуговуючим кооперативам із заготівлі та збуту худоби м'ясних порід, штучного осіменіння тварин, створення і утримання культурних пасовищ; проведення державних інтервенційних закупівель із застосуванням закупівельних цін як індикатора з одночасною доплатою до закупівельних цін за реалізовану переробним підприємствам племінну і товарну худобу м'ясних порід; надання бюджетної підтримки особистим селянським господарствам, які трансформуються у господарства ринкового типу і дотримуються встановлених вимог стосовно чисельності поголів'я худоби м'ясних порід.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та нове вирішення актуальної наукової проблеми – формування теоретичних і методологічних засад організаційно-економічного забезпечення конкурентоспроможного розвитку м'ясного скотарства України.

За результатами проведених досліджень сформульовано такі основні висновки концептуального, методологічного і науково-практичного характеру:

1. Конкуренція як економічна категорія визначається як сукупність відносин суб'єктів підприємництва з приводу реалізації їхніх інтересів у результаті виробничо-господарської і комерційної діяльності, в основу якої покладено об'єктивні закономірності та головні принципи функціонування сучасних економічних систем, що базуються на поліпшенні якості, прискоренні інноваційного процесу. Розвиток конкуренції – це багатоаспектний процес, який знаходиться під впливом політико-правових, соціально-економічних та інших чинників. Формування цієї категорії як важливого об'єктивного процесу супроводжувалося зміною теорій, концепцій і поглядів учених-економістів внаслідок трансформації економічного розвитку суспільства. Визначено, що конкурентоспроможність є структурним елементом системи конкурентних відносин і являє собою багатогранну категорію, що сполучає в собі змістовні моменти конкуренції та монополізму, а також їх суспільно-державні регулятори, і реалізується на об'єктно-суб'єктному рівнях ринку, одночасно виконуючи роль універсального оціночного показника ефективності господарювання всіх суб'єктів ринку, регіону, галузі і держави в цілому.

2. Розуміння конкурентних переваг і конкурентного середовища галузі як динамічних явищ обумовило підстави висунути гіпотезу про конкурентоспроможний розвиток, основою якого є креативна спрямованість галузевого потенціалу, що забезпечується за рахунок сукупності визначених чинників: економічного, фінансового, стратегічного, інвестиційного і креативного. Під конкурентоспроможним розвитком розуміється діяльність, яка спрямована на створення унікальних ринкових переваг в умовах обмежень і протидії з боку зовнішніх і внутрішніх умов, концентрація виняткових ринкових цінностей, перехід від одного якісного стану до іншого, спосіб перетворення унікального потенціалу в конкурентну перевагу. Це дало змогу виокремити джерела конкурентоспроможного розвитку, якими визначено ресурси, спосіб мислення, технологію, організацію бізнесу, тобто усі складові комерційного процесу. Конкурентоспроможний розвиток галузі має визначатися продуктивністю використання наявних ресурсів усіх видів, а стратегія розвитку галузі має бути орієнтована на підвищення конкурентоспроможності за рахунок активізації використання наявних і виявлення нових конкурентних переваг.

3. М'ясне скотарство є частиною агропромислового комплексу України, що складається із сукупності підприємств і організацій, які організовано забезпечують виробництво, заготівлю, транспортування, переробку, зберігання і реалізацію м'яса яловичини і телятини, а також м'ясопродуктів з них. Метою розвитку галузі м'ясного скотарства є насичення продовольчого ринку якісним та екологічно чистим м'ясом і м'ясопродуктами власного виробництва та досягнення продовольчої

незалежності держави, що обумовлює специфіку її конкурентоспроможного розвитку.

4. Визначено, що у процесі сільськогосподарського виробництва між суб'єктами господарювання встановлюються організаційно-економічні відносини, які зумовлюються ринковими силами, що мають комплексну дію і визначають структуру галузевого виробництва, особливості господарського механізму, важелі регулювання та міжгалузеві відносини. Економічними чинниками розвитку м'ясного скотарства є: попит і пропозиція на яловичину і телятину, встановлення паритету цін, стабілізація і досягнення беззбиткового рівня виробництва м'яса, платоспроможний попит населення, конкурентне середовище, інвестиційне забезпечення, доступні за ціною матеріально-технічні засоби виробництва, кількість товаровиробників, спеціалізація і концентрація виробництва, рівень оплати праці. До основних організаційних чинників розвитку м'ясного скотарства віднесено: територіальне розміщення виробництва і переробки сировини, нормативно-правове забезпечення, розвиток кормової бази, технологія ведення тваринництва, інфраструктура ринку, рівень кваліфікації працівників. Це дозволило трактувати організаційно-економічне забезпечення конкурентоспроможного розвитку м'ясного скотарства як важливу частину виробничо-господарських, фінансово-кредитних і організаційно-управлінських відносин, що володіють властивістю якісної адаптації до кон'юнктурних змін ринку і генерування інноваційних передумов.

5. Проведений аналіз засвідчив скорочення поголів'я великої рогатої худоби на відгодівлі у всіх категоріях господарств. Основною причиною суттєвого зменшення поголів'я худоби стала збитковість її вирощування. При цьому відсутність достатнього практичного досвіду в процесі ринкових трансформацій сільського господарства призвела до розбалансування економічних зв'язків і поставила м'ясне скотарство перед необхідністю реформування і переходу до нових форм господарювання. У цьому контексті зроблено висновок про необхідність заходів з активізації розширеного відтворення виробництва яловичини за рахунок збільшення поголів'я худоби і підвищення м'ясної продуктивності, що можливе на основі інтенсифікації виробничих процесів, покращення племінних якостей великої рогатої худоби м'ясних порід, зміцнення кормової бази, раціонального використання інноваційних технологій та способів організації відгодівлі тварин з урахуванням конкретних умов кожного господарства в основних природно-кліматичних зонах України.

6. Обґрунтовано, що стратегічними пріоритетними напрямками розвитку м'ясного скотарства та підвищення його конкурентоспроможності мають стати: державна підтримка розвитку м'ясного скотарства, удосконалення породного складу тварин м'ясного напрямку, впровадження інноваційно-інтенсивних технологій вирощування тварин, формування та функціонування ринку м'яса яловичини, сприяння залученню інвестицій у галузь, удосконалення системи ціноутворення, спрощення системи оподаткування. Для їх реалізації потрібно провести модернізацію кормовиробництва, ресурсної забезпеченості матеріально-технічної і організаційно-технологічних компонентів, створити сприятливі фінансово-економічні умови для високоефективного тваринництва. Це забезпечить формування ефективного і стабільного виробництва якісного м'яса яловичини, що гарантуватиме продовольчу без-

пеку країни, насичення ринку доступними для всіх верств населення м'ясними продуктами харчування, забезпечення промисловості сировиною.

7. У рамках стратегічного управління конкурентоспроможним розвитком м'ясного скотарства слід застосовувати відповідний інструментарій у розрізі складових компонентів галузі, що забезпечуватиме її розвиток і дасть можливість формувати на цій основі відповідні концептуальні підходи, типи стратегій і етапи реалізації. Такий підхід дав змогу автору виокремити найбільш привабливі типи стратегій для конкурентоспроможного розвитку м'ясного скотарства у сучасних ринкових умовах, зокрема: захист перебування на ринку, фокусування на продукті, стратегію розвитку через диференціацію продукції, стратегію інтеграційного зростання.

8. Формування й реалізацію конкурентоспроможного розвитку м'ясного скотарства, в контексті наукового забезпечення, необхідно розглядати крізь призму інноваційного розвитку, що дає змогу виділити такі типи інновацій у тваринництві: селекційно-генетичні, виробничо-технічні і організаційно-управлінські, які визначатимуть стратегію якісного розвитку галузі. Активізація інноваційних процесів у м'ясному скотарстві сприятиме досягненню конкурентоспроможного розвитку галузі завдяки впровадженню досвіду кращих господарств і розробок наукових центрів.

9. Обґрунтовано, що для конкурентоспроможного розвитку м'ясного скотарства існує потреба в застосуванні інтеграційних технологій, що передбачають об'єднання економічних, організаційних, технологічних, трудових та інтелектуальних потенціалів їхніх учасників, які забезпечуються на основі механізму самофінансування і залучення інвестиційних ресурсів для нових високоефективних виробництв. Організаційно-економічним інструментом концентрації виробничо-фінансових ресурсів суб'єктів господарювання має стати кластерне об'єднання усіх учасників м'ясного скотарства у єдиний ланцюг (вирощування племінних тварин – реалізація племінних ресурсів – постачання високоякісних м'ясних порід у товарні господарства – вирощування великої рогатої худоби – реалізація на переробні підприємства – виробництво яловичини і супутніх продуктів переробки – м'ясна продукція), що в свою чергу дозволить зменшити витрати, контролювати якість племінного матеріалу на усіх етапах процесу виробництва, переробки і реалізації яловичини, координувати роботу внутрішніх підрозділів, сприяти зниженню депресивності сільських територій через зайнятість селян і зростання їх доходів.

10. Сформовано модель оптимізації виробничо-економічних параметрів структури сільськогосподарських підприємств з вирощування і відгодівлі великої рогатої худоби чисельністю поголів'я (500, 501–1000 та 1001 і більше голів) та рівнів інтенсивності середньодобового приросту (600, 800 та 1000 г на добу). Для кожного із сценаріїв знайдена величина максимального прибутку та оптимальне співвідношення структури поголів'я великої рогатої худоби, що дозволяє обґрунтовано приймати управлінське рішення про рівень використання кормової бази, забезпечувати ефективність організаційно-економічних і технологічних чинників. Встановлено, що максимальний прибуток можна отримати за рахунок масштабу виробництва: чисельності поголів'я і високих середньодобових приростів живої маси тварин.

11. Місія державного регулювання м'ясного скотарства України має бути спрямована на створення організаційно-економічних векторів конкурентоспромож-

ного розвитку галузі, насамперед через формування ефективної цінової, фінансово-бюджетної та кредитної політик, забезпечення виробництва м'яса яловичини в обсягах, які відповідають нормам державної продовольчої безпеки і дають можливість її експорту за кордон. У роботі обґрунтовано необхідність побудови системи державного управління, як галузевого, так і місцевого рівнів, що дасть змогу визначати вплив кожного з них на конкурентоспроможний розвиток об'єкту дослідження і розробляти механізм регулювання і підтримки на державному і локальному рівнях. На галузевому рівні слід формувати систему базових законів, визначати стратегію розвитку м'ясного скотарства і її пріоритети у певному часовому періоді, розробляти механізми державного регулювання і підтримки товаровиробників м'яса яловичини. Місцевий рівень управління повинен мати локальне спрямування на суб'єктів господарювання через призму організаційно-економічних і фінансово-бюджетних відносин.

12. Стратегія розвитку галузі м'ясного скотарства України у довгостроковій перспективі, розроблена у дисертації, передбачає прискорення відродження галузі м'ясного скотарства і на цій основі зменшення імпорту м'яса яловичини при поступовому підвищенні споживання рекомендованих норм харчування на душу населення. Обґрунтовано, що стратегія розвитку галузі м'ясного скотарства України у національному вимірі має реалізовуватися на основі підвищення конкурентоспроможності та якості м'ясної продукції, що передбачає модернізацію кормовиробництва, ресурсної забезпеченості матеріально-технічної і організаційно-технологічних компонентів, створення сприятливих фінансово-економічних умов функціонування високоефективного тваринництва. Стратегічними пріоритетними напрямками розвитку м'ясного скотарства та підвищення його конкурентоспроможності мають стати: удосконалення породного складу тварин м'ясного напрямку; впровадження інноваційно-інтенсивних технологій вирощування тварин; формування та функціонування ринку м'яса яловичини; сприяння залученню інвестицій у галузь; удосконалення системи ціноутворення; спрощення системи оподаткування; державна підтримка розвитку м'ясного скотарства, за якими у дисертації обґрунтовані відповідні механізми забезпечення.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Монографії

1. Пуцентейло П. Р. Конкурентоспроможність м'ясного скотарства України: теорія і практика / П. Р. Пуцентейло. – Тернопіль: ВПЦ «Економічна думка ТНЕУ», 2011. – 420 с. (24,5 д.а., рецензії: Баланюк І. Ф. Актуальне дослідження проблем розвитку конкурентоспроможності м'ясного скотарства України // Сталий розвиток економіки. – 2011. – № 5. – С. 314–315; Шпикуляк О. Г. Формування конкурентоспроможного м'ясного скотарства // Економіка АПК. – 2012. – № 1. – С. 190–192).

Статті у наукових фахових виданнях

2. Пуцентейло П. Р. Стан розвитку підприємницьких агроформувань Тернопільської області / П. Р. Пуцентейло // Регіональні аспекти розвитку і розміщення продуктивних сил України. Збірник наукових праць. – Тернопіль: Економічна думка, 2005. – Випуск 10. – С. 70–73 (0,35 д.а.).

3. Пуцентейло П. Р. Інноваційно-інвестиційний розвиток підприємницьких структур / П. Р. Пуцентейло // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Економіка. – Тернопіль: Літопис, 2005. – Випуск 19. – С. 176-179 (0,4 д.а.).

4. Пуцентейло П. Р. Тенденції розвитку та фактори формування конкурентоспроможного регіонального ринку сільськогосподарської продукції / П. Р. Пуцентейло // Регіональні аспекти розвитку і розміщення продуктивних сил України. Збірник наукових праць. – Випуск 11. – Тернопіль: Економічна думка, 2006. – С. 43–45 (0,33 д.а.).

5. Пуцентейло П. Р. Теоретичні концепції розвитку конкурентного середовища / П. Р. Пуцентейло // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. – 2007. – № 21. – Серія: Економіка. – С. 44–47 (0,5 д.а.).

6. Пуцентейло П. Р. Підвищення конкурентоспроможності економіки України на інноваційній основі / П. Р. Пуцентейло // Інноваційна економіка. – 2007. – № 2 (4). – С. 94–100 (0,6 д.а.).

7. Пуцентейло П. Р. Конкуренція як економічна категорія / П. Р. Пуцентейло // Економіка АПК. – 2007. – № 4. – С. 122–126 (0,5 д.а.).

8. Пуцентейло П. Р. Інноваційна складова підвищення конкурентоспроможності / П. Р. Пуцентейло // Інноваційна економіка. – 2007. – № 3 (5). – С. 55–58 (0,35 д.а.).

9. Пуцентейло П. Р. Пріоритетні напрями підвищення конкурентоспроможності економіки України / П. Р. Пуцентейло // Інноваційна економіка. – 2007. – № 4 (6). – С. 81–84 (0,3 д.а.).

10. Пуцентейло П. Р. Формування і розвиток інфраструктури аграрного ринку / П. Р. Пуцентейло // АгроІнКом. – 2008. – № 1–2. – С. 9–11 (0,4 д.а.).

11. Пуцентейло П. Р. Інноваційна діяльність як невід’ємна складова підвищення конкурентоспроможності економіки / П. Р. Пуцентейло // Інноваційна економіка. – 2008. – № 1 (7). – С. 108–112 (0,55 д.а.).

12. Пуцентейло П. Р. Концептуальні напрями розвитку конкурентоспроможності економіки України / П. Р. Пуцентейло // Інноваційна економіка. – 2008. – № 3 (9). – С. 86–90 (0,5 д.а.).

13. Пуцентейло П. Р. Теоретико-методологічні основи дослідження економічної сутності конкуренції / П. Р. Пуцентейло // Інноваційна економіка. – 2009. – № 2 (12). – С. 107–114 (0,75 д.а.).

14. Пуцентейло П. Р. Теоретичні засади конкуренції: еволюційно-генетичний аспект / П. Р. Пуцентейло // Наука молода. – 2009. – Випуск 12. – С. 37–44 (0,7 д.а.).

15. Пархомець М. К. Аналіз сучасного стану розвитку м’ясного скотарства в

Україні / Пархомець М. К., П. Р. Пуцентейло // Інноваційна економіка. – 2009. – № 3 (13). – С. 62–67. (Особистий внесок: проведено аналіз чинників впливу на конкурентоспроможність м'ясного скотарства та їх підвищення, 0,2 д. а.).

16. Пуцентейло П. Р. Сутнісні аспекти конкурентоспроможності на різних рівнях управління економікою / П. Р. Пуцентейло // Вісник ТНЕУ. – 2009. – Випуск 4 (жовтень–грудень). – С. 32–42 (0,95 д.а.).

17. Пуцентейло П. Р. Проблеми становлення і розвитку м'ясного скотарства / П. Р. Пуцентейло // Інноваційна економіка. – 2009. – № 4 (14). – С. 69–74 (0,45 д.а.).

18. Пуцентейло П. Р. Особливості функціонування галузі м'ясного скотарства в умовах кризи / П. Р. Пуцентейло // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки) / [за ред. В. А. Рудьєва]. – Мелітополь : Вид-во «Люкс», 2010. – № 2 (10). – С. 313–318 (0,36 д.а.).

19. Пуцентейло П. Р. Поточні проблеми та стратегічні завдання галузі м'ясного скотарства України / П. Р. Пуцентейло // Інноваційна економіка. – 2010. – № 2 (16). – С. 3–8 (0,6 д.а.).

20. Пуцентейло П. Р. Реалії та перспективи розвитку м'ясопродуктового підкомплексу України / П. Р. Пуцентейло // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2010. – 6/2 (42). – С. 30–36 (0,4 д.а.).

21. Пуцентейло П. Р. Концептуальні засади функціонування м'ясопродуктового підкомплексу в системі АПК України / П. Р. Пуцентейло // Вісник Донецького національного університету. – Серія В: Економіка і право. – 2010. – № 1. – С. 134–137 (0,8 д.а.).

22. Пуцентейло П. Р. Оцінка стану розвитку виробництва м'яса великої рогатої худоби в Україні / П. Р. Пуцентейло // Інноваційна економіка. – 2010. – № 3 (17). – С. 74–81 (0,75 д.а.).

23. Пуцентейло П. Р. Організаційно-економічний механізм забезпечення сталого розвитку м'ясного скотарства / П. Р. Пуцентейло // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 3 (117). – С. 80–85 (0,5 д.а.).

24. Пуцентейло П. Р. Перспективи розвитку виробничого потенціалу м'ясного скотарства України / П. Р. Пуцентейло // Сталий розвиток економіки. – 2011. – № 1 (4). – С. 9–16 (1,0 д.а.).

25. Пуцентейло П. Р. Наукове забезпечення конкурентоспроможного розвитку м'ясного скотарства / П. Р. Пуцентейло // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. – Черкаси: ЧДТУ, 2011. – Серія: Економічні науки. – Випуск 27. – Частина II. – С. 48–52 (0,5 д.а.).

26. Пуцентейло П. Р. Особливості функціонування м'ясного скотарства Канади і США / П. Р. Пуцентейло // Сталий розвиток економіки. – 2011. – № 2 (5). – С. 14–21 (0,8 д.а.).

27. Пуцентейло П. Р. Організаційно-технологічні аспекти функціонування галузі м'ясного скотарства / П. Р. Пуцентейло // Інноваційна економіка. – 2011. – № 5 (24). – С. 106–114 (0,9 д.а.).

28. Пуцентейло П. Р. Оцінка конкурентоспроможності ринку м'яса яловичини / П. Р. Пуцентейло // Сталий розвиток економіки. – 2011. – № 5 (8). – С. 205–215 (0,9 д.а.).

Опубліковані праці апробаційного характеру

Тези доповідей у збірниках матеріалів наукових заходів

29. Пуцентейло П. Р. Формування конкурентного середовища національної економіки / П. Р. Пуцентейло // Теоретико-методологічні та практичні аспекти розвитку економіки України: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Тернопіль: Терно–граф, 2006. – С. 204–206 (0,15 д.а.).

30. Пуцентейло П. Р. Інформаційне забезпечення конкурентного середовища підприємницьких структур / П. Р. Пуцентейло // Проблеми економіки України : збірник наукових праць. – Тернопіль, 2006. – Випуск 11. – С. 86–88 (0,12 д.а.).

31. Пуцентейло П. Р. Шляхи формування конкуренції в аграрній сфері Тернопільської області / П. Р. Пуцентейло // Стратегія ресурсозберігаючого використання аграрно-економічного потенціалу на основі активізації інноваційно-інвестиційної діяльності – об'єктивна передумова інтеграції країни в світове співтовариство: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Тернопіль, 18 травня 2007 р.). – Тернопіль: ТНЕУ, 2007. – С. 328–330 (0,2 д.а.).

32. Пуцентейло П. Р. Шляхи підвищення конкурентоспроможності продукції підприємницьких структур / П. Р. Пуцентейло // Вісник наукових досліджень: Науковий журнал. – Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ Галицького інституту імені В'ячеслава Чорновола. – 2007. – Частина 2. – № 10. – С. 100–105 (0,3 д.а.).

33. Пуцентейло П. Р. Шляхи створення інноваційної моделі конкурентоспроможного розвитку економіки України / П. Р. Пуцентейло // Інноваційний розвиток економіки і фінансів України в умовах глобалізації: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Хмельницький, 22–24 травня 2008 р.). – Хмельницький: ХЕУ, 2008. – С. 126–127 (0,15 д.а.).

34. Пуцентейло П. Р. Напрями підвищення конкурентоспроможності економіки України в контексті розвитку міжнародної конкуренції / П. Р. Пуцентейло // Невідкладні заходи з завершення реформування АПК і зростання його ефективності шляхом трансферу інновацій: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (Тернопіль, 22 травня 2008 р.). – Тернопіль: ТІАПВ УААН, 2008. – Частина 2. – С. 173–178 (0,2 д.а.).

35. Пуцентейло П. Р. Формування та подальший розвиток продовольчого комплексу України / П. Р. Пуцентейло // Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації: матеріали шостої міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених (Тернопіль, 26-27 лютого 2009 р.). – Тернопіль: Економічна думка, 2009. – Частина 2. – С. 326–327 (0,15 д.а.).

36. Пуцентейло П. Р. Напрями підвищення діяльності галузі м'ясного скотарства України / П. Р. Пуцентейло // Стратегія розвитку підприємництва: теорія, організація, практика : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, (Тернопіль–Чортків, 12–13 березня 2009 р.). – Тернопіль : Вектор, 2009. – Ч. 1. – С. 140–143 (0,16 д.а.).

37. Пуцентейло П. Р. Шляхи подальшого розвитку галузі м'ясного скотарства України / П. Р. Пуцентейло // Розвиток України в XXI столітті: економічні, соціаль-

ні, екологічні, гуманітарні та правові проблеми: матеріали IV міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, (Тернопіль, 30 березня 2009 р.). – Тернопіль: Вектор, 2009. – Секція 1–5. – С. 164–166 (0,13 д.а.).

38. Пуцентейло П. Р. Державна підтримка як основа розвитку м'ясного скотарства України / П. Р. Пуцентейло // Удосконалення економічного механізму підвищення ефективності виробництва в агропромисловому комплексі при різних формах власності: матеріали наукової конференції професорсько-викладацького складу ТНЕУ, (Тернопіль, 15 квітня 2009 р.) – Тернопіль: ФАЕМ ТНЕУ, 2009. – С. 61–63 (0,18 д.а.).

39. Пуцентейло П. Р. Пріоритетні завдання розвитку галузі м'ясного скотарства України / П. Р. Пуцентейло // Економіка та фінанси в умовах глобалізації: досвід, тенденції та перспективи розвитку: матеріали I міжнародної науково-практичної конференції, (Макіївка 22–24 квітня 2009 р.). – Макіївка: МЕРІ, 2009. – Т. 3. – С. 165–168 (0,14 д.а.).

40. Пуцентейло П. Р. Проблеми формування та перспективи розвитку підприємств – виробників яловичини / П. Р. Пуцентейло // Актуальні проблеми і прогресивні напрямки управління економічним розвитком вітчизняних підприємств: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, (Кривий Ріг, 21–22 травня 2009 р.). – Кривий Ріг: КЕІ КНЕУ, 2009. – Т.1. – С. 21–23 (0,12 д.а.).

41. Пуцентейло П. Р. Стан і пріоритети розвитку м'ясного скотарства України / П. Р. Пуцентейло // Перспективні напрями розвитку галузей АПК і підвищення ефективності наукового забезпечення агропромислового виробництва: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених, (Тернопіль, 23–24 вересня 2009 р.). – Тернопіль: ТІ АПВ УААН, 2009. – С. 267–271 (0,3 д.а.).

42. Пуцентейло П. Р. Домінанти удосконалення управління галуззю / П. Р. Пуцентейло // Теорія і практика сучасного менеджменту: проблеми та шляхи вирішення: матеріали II міжнародної науково-практичної конференції, (Тернопіль, 8–9 жовтня 2009 р.). – Тернопіль: ТНЕУ, Економічна думка, 2009. – С. 135–139 (0,18 д.а.).

43. Пуцентейло П. Р. Теоретичне обґрунтування конкурентоспроможності галузі в системі економічних відносин / П. Р. Пуцентейло // Конкурентоспроможність та інноваційний розвиток України: проблеми науки та практики: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, (Харків, 26–27 листопада 2009 р.). – Харків: ФОП Лібуркіна Л. М.; ВД «ІНЖЕК», 2009. – С. 104–107 (0,14 д.а.).

44. Пуцентейло П. Р. Інтеграційні процеси у м'ясопродуктовому підкомплексі України в сучасних умовах / П. Р. Пуцентейло // Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації: матеріали сьомої міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених (Тернопіль, 25–26 лютого 2010 р.). – Тернопіль: Економічна думка, 2010. – Частина 2. – С. 365–367 (0,17 д.а.).

45. Пуцентейло П. Р. Особливості конкурентоспроможного розвитку галузі м'ясного скотарства в Україні / П. Р. Пуцентейло // Перспективи подолання економічної кризи та забезпечення конкурентоспроможності економіки України: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (Полтава, 18–19 березня

2010 р.). – Полтава: ПЕМ «Світоч», 2010. – С. 117–119 (0,14 д.а.).

46. Пуцентейло П. Р. Перспективи розвитку кластерної моделі у м'ясопродуктовому підкомплексі / П. Р. Пуцентейло // Удосконалення економічного механізму в агропромисловому комплексі при різних формах власності: матеріали наукової конференції професорсько-викладацького складу ТНЕУ, (Тернопіль, 14 квітня 2010 р.). – Тернопіль: ФАЕМ ТНЕУ, 2010. – С. 22–25 (0,25 д.а.).

47. Пуцентейло П. Р. Удосконалення управління м'ясопродуктовим підкомплексом України / П. Р. Пуцентейло // Теорія і практика сучасного менеджменту: проблеми та шляхи вирішення: матеріали III міжнародної науково-практичної конференції, (Тернопіль, 15–16 квітня 2010 р.). – Тернопіль: ТНЕУ, Економічна думка, 2010. – С. 194–197 (0,2 д.а.).

48. Пуцентейло П. Р. Особливості розвитку м'ясопродуктового підкомплексу АПК України / П. Р. Пуцентейло // Наука і вища освіта: тези доповідей учасників XVIII міжнародної наукової конференції студентів і молодих учених (Запоріжжя, 22–23 квітня 2010 р.). – Запоріжжя: Вид-во КПУ, 2010. – Т. 1. – С. 97–98 (0,11 д.а.).

49. Пуцентейло П. Р. Інноваційне забезпечення конкурентоспроможного розвитку м'ясного скотарства України / П. Р. Пуцентейло // Україна в умовах глобальної конкуренції: стратегія випереджаючого розвитку: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (Донецьк, 22–24 квітня 2010 р.). – Донецьк: ДРУК-ІНФО, 2010. – С. 388–390 (0,15 д.а.).

50. Пуцентейло П. Р. Аспекти ефективного розвитку національного м'ясопродуктового підкомплексу АПК / П. Р. Пуцентейло // Актуальні проблеми соціально-економічних трансформацій у міжнародному середовищі: матеріали II міжнародної науково-практичної конференції, (Тернопіль, 23 квітня 2010 р.). – Тернопіль: ТКІ, 2010. – С. 90–92 (0,15 д.а.).

51. Пуцентейло П. Р. Шляхи відродження галузі м'ясного скотарства в Україні / П. Р. Пуцентейло // Розвиток України в XXI столітті: економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та правові проблеми: матеріали VII міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, (Тернопіль, 15 червня 2010 р.). – Тернопіль: Вектор, 2010. – Секція 4–7. – С. 20–24 (0,25 д.а.).

52. Пуцентейло П. Р. Історія створення м'ясних порід великої рогатої худоби в Україні / П. Р. Пуцентейло // Формування конкурентоспроможного середовища для досягнення світових параметрів факторіальних і результативних показників виробництва: матеріали II всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції, (Тернопіль, 24–25 червня 2010 р.). – Тернопіль: ТІ АПВ НААНУ, 2010. – С. 196–199 (0,15 д.а.).

53. Пуцентейло П. Р. Шляхи інтенсифікації виробництва яловичини / П. Р. Пуцентейло // Перспективні напрями розвитку галузей АПК і підвищення ефективності наукового забезпечення агропромислового виробництва: матеріали II всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених, (Тернопіль, 15–16 вересня 2010 р.). – Тернопіль: ТІ АПВ НААНУ, 2010. – С. 323–325 (0,15 д.а.).

54. Пуцентейло П. Р. Роль інтеграції в забезпеченні розвитку м'ясного скотарства / П. Р. Пуцентейло // Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації: матеріали восьмої міжнар.

наук.-практ. конф. молодих вчених, (Тернопіль, 24–25 лютого 2011 р.).– Тернопіль : Економічна думка, 2011. – Ч. 2. – С. 307–309 (0,14 д.а.).

55. Пуцентейло П. Р. Чинники підвищення конкурентоспроможності м'ясного скотарства у контексті членства України у СОТ / П. Р. Пуцентейло // Інноваційний розвиток національної економіки: матеріали міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції, (Тернопіль, 7–8 квітня 2011 р. – Тернопіль: Крок, 2011. – С. 294–295 (0,15 д.а.).

56. Пуцентейло П. Р. Стратегія розвитку галузі / П. Р. Пуцентейло // Удосконалення економічного механізму в агропромисловому комплексі при різних формах власності: матеріали наукової конференції професорсько-викладацького складу ТНЕУ, (Тернопіль, 14 квітня 2010 р.), – Тернопіль: ФАЕМ ТНЕУ, 2011. – С. 23–24 (0,1 д.а.).

57. Пуцентейло П. Р. Напрями наукового забезпечення конкурентоспроможного розвитку м'ясного скотарства / П. Р. Пуцентейло // Формування економічних умов розвитку сільських територій: матеріали третьої міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених ННЦ «Інститут аграрної економіки», (Київ, 30 квітня 2011 р.). – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. – С. 162–165 (0,15 д.а.).

58. Пуцентейло П. Р. Чинники, принципи і заходи державної аграрної політики в умовах ринкової економіки / П. Р. Пуцентейло // Основні напрями і механізми ресурсозбереження в системі антикризового управління виробництвом: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, (Хмельницький, 13–14 жовтня 2011 р.) – Хмельницький – Тернопіль: Астон, 2011. – С. 63–66 (0,17 д.а.).

Основні наукові праці в зарубіжних виданнях

59. Пуцентейло П. Р. Стан і перспективи розвитку галузі м'ясного скотарства України / П. Р. Пуцентейло // Экономика глазами молодых: материалы II Международного экономического форума молодых ученых, (Вилейка, 29–31 мая 2009 г.). – Минск: БГЕУ, 2009. – С. 67–69 (0,15 д.а.).

60. Пуцентейло П. Р. Пути эффективного развития отрасли мясного скотоводства в Украине / П. Р. Пуцентейло // Экономика глазами молодых : материалы III Международного экономического форума молодых ученых, (Вилейка, 28-30 мая 2010 г.). – Минск : БГЕУ, 2010. – С. 322–325 (0,15 д.а.).

АНОТАЦІЯ

Пуцентейло П. Р. Організаційно-економічне забезпечення конкурентоспроможного розвитку м'ясного скотарства України. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Тернопільський національний економічний університет Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Тернопіль, 2012.

У дисертації подано результати дослідження теоретико-методологічного і науково-практичного забезпечення конкурентоспроможного розвитку і ефективного функціонування одного з важливих підрозділів національної економіки – м'ясного скотарства в умовах розвитку ринкових відносин в Україні. Обґрунтовано пріоритети розвитку галузі м'ясного скотарства, яка виступає цілісною виробничо-

господарською системою, яка об'єднує спеціалізовані підприємства з вирощування та відгодівлі великої рогатої худоби, підприємства, що забезпечують доставку і збут продукції, відтворення племінних якостей, беруть участь у науково-дослідних, проектно-конструкторських і технологічних розробках з метою насичення продовольчого ринку якісними м'ясом і м'ясопродуктами власного виробництва, досягнення продовольчої незалежності держави та збільшення експорту продукції

Доведено, що стратегічними пріоритетними напрямками конкурентоспроможного розвитку м'ясного скотарства мають стати: державна підтримка розвитку м'ясного скотарства, удосконалення породного складу тварин м'ясного напрямку, впровадження інноваційних технологій вирощування тварин, формування та функціонування ринку м'яса яловичини, сприяння залучення інвестицій у галузь, удосконалення системи ціноутворення.

Ключові слова: конкуренція, конкурентоспроможність, конкурентоспроможний розвиток, галузь м'ясного скотарства, велика рогата худоба, організаційно-економічне забезпечення, інновації, інтеграція, кластер, державне регулювання галузі.

АННОТАЦІЯ

Пуцентейло П. Р. Организационно-экономическое обеспечение конкурентоспособного развития мясного скотоводства Украины. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. – Тернопольский национальный экономический университет Министерства образования и науки, молодежи и спорта Украины, Тернополь, 2012.

В диссертации представлены результаты исследования теоретико-методологических и практических подходов к формированию организационно-экономического обеспечения конкурентоспособного развития мясного скотоводства Украины. Обоснована приоритетность развития отрасли мясного скотоводства, которое выступает целостным производственно-хозяйственным комплексом, который объединяет предприятия, занимающиеся выращиванием крупного рогатого скота, обеспечивающих доставку и сбыт продукции, воспроизводства племенных качеств, обслуживающие потребности в машиностроении для животноводческих ферм, принимают участие в научно-исследовательских, проектно-конструкторских и технологических разработках. Определено, что главной задачей отрасли является производство мяса и шкур крупного рогатого скота.

В работе обосновано, что развитие конкуренции – это многоаспектный процесс, который формируется под влиянием политико-правовых, социально-экономических и культурных факторов, что предопределяет использование адекватного теоретико-методологического обоснования и обеспечения. Конкуренция выступает как экономический феномен исторического развития, одновременно она является отражением внутренней логики собственной эволюции. В диссертации определено, что отраслевая конкурентоспособность не просто тесно взаимосвязана с конкурентоспособностью предприятий, но и имеет определяющее значение для ее развития. Именно на уровне отрасли формируется конкурентная среда, в которой

действуют предприятия, создаются главные факторы их эффективного развития, обусловленные отраслевыми конкурентными преимуществами, определяются перспективы развития отраслевых предприятий.

Сформирован вопрос о необходимости оценки конкурентоспособного развития отрасли на разных уровнях национальной экономики, что обусловлено динамическими свойствами ее составляющих: предприятий, инфраструктуры и институтов управления. Конкурентоспособное развитие отрасли мясного скотоводства определяется рядом внешних и внутренних факторов. Исходя из этого рациональными методами оценки конкурентоспособного развития отрасли мясного скотоводства являются: рейтинговая оценка, интегральный показатель развития конкурентоспособности, методы оценки эффективности осуществления производственно-хозяйственной деятельности, уровни концентрации рынка области, системное использование которых позволяет измерять уровень конкурентоспособного развития.

В диссертации обосновано, что важным условием эффективной работы субъектов хозяйствования по откорму крупного рогатого скота является достижение в них оптимальных размеров производства. Проведенный анализ раскрыл четкую тенденцию к увеличению размеров предприятий интеграционного типа производства мяса говядины. С повышением концентрации производства говядины в 2,5-3 раза себестоимость 1 ц прироста живой массы снижается на 42-48%, а уровень рентабельности достигает 35% и более. В работе обосновано, что основой повышения эффективности производства мяса говядины в сельскохозяйственных предприятиях является внедрение ресурсосберегающих технологий производства, оптимальные размеры производства, повышение интенсивности использования имеющегося генетического потенциала продуктивных животных.

Определены стратегические направления конкурентоспособного развития мясного скотоводства, в частности: совершенствование породного состава животных мясного направления, внедрение инновационно-интенсивных технологий выращивания и откорма животных; формирование и функционирование рынка мяса говядины, содействие привлечению инвестиций в отрасль, совершенствование системы ценообразования; государственную поддержку развития мясного скотоводства.

В работе определено, что одной из весомых составляющих повышения конкурентоспособного развития мясного скотоводства является интенсификация инновационной активности отрасли на основе использования новейших разработок научно-исследовательскими учреждениями и субъектами хозяйствования. Важным инструментом государственного регулирования и поддержки деятельности отрасли является разработка Государственной целевой программы развития мясного скотоводства на период до 2020 г., которая обеспечит продовольственную безопасность государства путем развития конкурентоспособного мясного скотоводства и наращивания его экспортного потенциала на основе концентрации государственных ресурсов на приоритетных направлениях развития отрасли.

Ключевые слова: конкуренция, конкурентоспособность, конкурентоспособное развитие, отрасль мясного скотоводства, крупный рогатый скот, организационно-экономическое обеспечение, инновации, интеграция, кластер, государственное регулирование отрасли.

ANNOTATION

Putsenteilo P.R. Organizational and Economic Essentials of Competitive Development of Beef Cattle Breeding in Ukraine. – Manuscript.

The thesis to obtain the scientific degree of Doctor of Economics in specialty 08.00.03 – Economics and Management of National Economy. – Ternopil National Economic University, Ministry of Education and Science, Youth and Sports of Ukraine, Ternopil, 2012.

The thesis deals with the comprehensive research of theoretic and methodological as well as scientific and practical essentials for competitive development and efficient functioning of such an important domestic economics branch as beef cattle breeding under developing market conditions in Ukraine. The author substantiated the priorities for branch development of beef cattle breeding which is assessed to be a holistic production system uniting specialized ventures, that are involved in cattle breeding and nutrition, with logistic and sales entities as well as with those ventures which provide breed regeneration, research and development, project and construction, and technological support aiming to supply the food market with original high-quality meat, meat food and delicatessen, to obtain domestic food-provision independence, and to increase exports.

The author proved that strategic priority directions for competitive development of beef farming are assumed to be the governmental support of beef cattle breeding, beef breeds regeneration and modernization, implementation of innovative technologies for stock breeding, formation of beef market, improvement of investment climate, modernization of pricing.

Key-words: competition, competitiveness, competitive development, beef cattle breeding, cattle, organizational and economic essentials, innovations, integration, cluster, governmental regulation of branch.